

Irene CAPDEVILA ARRIZABALAGA – Lourdes SORIANO ROBLES
Universitat de Barcelona – IRCVM, Universitat de Barcelona

LA VERSIÓ CATALANA MEDIEVAL DE LA CRÒNICA DELS XXIV GENERALS¹

1. *La Chronica XXIV Generalium Ordinis Fratrum Minorum*

A l'Arxiu-Biblioteca dels Franciscans de Catalunya (Barcelona) es conserven uns fragments pertanyents a la traducció catalana anònima de la *Chronica XXIV Generalium Ordinis Fratrum Minorum* (*Crònica dels XXIV Generals de l'Orde de Framenors*).² Obra vasta i complexa, barreja de crònica i d'història,³ ofereix les semblances dels primers 24 Ministres Generals de l'orde dels menors, des de sant Francesc d'Assís († 1226) fins a Leonardo da Giffoni Rossi (1373-1378), afegint-hi una extensa exposició hagiogràfica i exemplar que recull les vides d'altres companys de l'orde, sants i màrtirs dels segles XIII i XIV.⁴ Amb una clara vocació historiogràfica, l'autor es proposà oferir no només la vida del fundador, sinó també una gran selecció de materials suplementaris, susceptibles d'ésser emprats en compilacions posteriors que volguessin recuperar la història de l'orde, esdevenint, d'aquesta manera, una història "institu-

---

1. Les autores participen en els projectes *Pragmàtica de la literatura de l'Edat Mitjana* 2017SGR1335 (Generalitat de Catalunya) i *BITECA: Bibliografia de Textos Antics Catalans, Valencians i Balears*, dins *PhiloBiblon*, Berkeley, The Bancroft Library, University of California. Volen reconèixer l'ajuda i el suport de Charles B. Faulhaber, Araceli Rosillo-Luque i Vítor Rui Gomes Teixeira.

2. Els fragments havien estat exhumats fa uns anys per Josep Martí Mayor i un d'ells el va reproduir Agustí BOADAS LLAVAT, *Els franciscans a Catalunya. Història, convents i frarades (1214-2014)*, Barcelona, Pagès Editors 2014, 45-47. No obstant això, fins ara els fragments havien passat per alt als estudiosos de la literatura catalana.

3. Cf. Maria Teresa DOLSO, «La *Chronica XXIV Generalium* tra storia e agiografia», *Revue Mabillon*, n.s., 24 (= t. 85) (2013), 61-98, especialment p. 61. Els treballs de l'estudiosa són de lectura obligada per conèixer la història d'aquesta obra, la seva tradició textual i les fonts emprades pel seu autor: *La Chronica XXIV generalium. Il difficile percorso dell'unità nella storia francescana*, Padova, Centro Studi Antoniani 2003; «I manoscritti della *Chronica XXIV Generalium Ordinis Minorum*», *Franciscana. Bollettino della Società internazionale di studi francescani*, VI (2004), 185-261.

4. Maria Teresa Dolso remarca alguns trets propis d'aquesta *Chronica*: no se centra de manera exclusiva en la vida de sant Francesc, no es limita a una geografia concreta i subratlla la «manifesta condanna di ogni particolarismo all'interno dell'ordine» («La *Chronica*... agiografia», p. 69). La pluralitat de miracles, visions i d'històries que s'hi apleguen també ha afavorit l'estudi d'aquest text com a recull d'*exempla*, ordenats cronològicament segons el mandat de cada General, i amb una clara voluntat edificant i didàctica: cf. Jean Thiébaud WELTER, *L'Exemplum dans la littérature religieuse et didactique du moyen âge*, Paris, Toulouse, Occitania, E. H. Guitard 1927, 155-156.

cional” del franciscanisme. Redactada en llatí abans de 1369, però amb addicions fins al 1374,⁵ la crònica s’ha atribuït a Arnau de Saranno (o Serrano),⁶ franciscà que arribà a ser ministre de la Província d’Aquitània (1376), i també visitador i reformador pontifici del l’orde de fraimenors de la província de Castella (1373). Sembla que el redactor volia proporcionar un instrument clar i imprescindible per mantenir la unitat de l’orde i per recordar l’obediència a l’autoritat en un dels moments més convulsos de la història de l’orde franciscà, en plena fragmentació arran, entre altres esdeveniments, de la política del papa Joan XXII, de la davallada del número de frares com a conseqüència de la pesta negra i del sorgiment dels primers moviments de reforma franciscana amb la voluntat de seguir fidelment la Regla de sant Francesc.⁷

Malgrat haver-se convertit al llarg de la història en una obra imprescindible per a la redacció de cròniques franciscanes posteriors,⁸ així com per a l’estudi de figures assenyalades de l’orde —com la de Roger Bacon, entre altres—,⁹ sembla que el text de la *Chronica* ha passat desapercebut als estudi-

5. Per a la datació de l’obra, cf. la *Praefatio* de l’edició llatina, *Chronica XXIV Generalium Ordinis Minorum*, Ad Claras Aquas (Quaracchi), Ex Typographia Collegii S. Bonaventurae 1897, VIII-IX.

6. Per a les variants del nom, cf. la fitxa del recurs digital de la Bibliothèque nationale de France, *Data. bnf. fr, s. v. ‘Arnaldus de Serrano’*, disponible a: https://data.bnf.fr/fr/13333537/arnaldus_de_serrano/ [16/06/2019]. La va atribuir a Saranno Luke WADDING, dins *Annales Minorum seu Trium Ordinum a S. Francisco institutorum (Lugduni, 1637)*, Ad Claras Aquas (Quaracchi) 1931-1935, *tomus VIII: 1347-1376*, p. 390, i ha estat posteriorment qüestionada. Atanasio LÓPEZ defensà que el paper que hi jugà Saranno fou el de compilador o transcriptor de les llegendes que circulaven disperses, que Arnau hauria amalgamat amb poques intervencions i alteracions pròpies: cf. *La provincia de España de los frailes menores. Apuntes histórico-críticos sobre los orígenes de la Orden Franciscana en España*, Santiago, Tip. de El Eco Franciscano 1915, p. XI; més recentment Ralf LÜTZELSCHWAB ha afirmat que «usually but unreliably attributed to Arnaldus de Sarano», sense donar més arguments, dins ID., «*Chronica XXIV generalium Ordinis Fratrum Minorum*», dins Graeme DUNPHY i Cristian BRATU (eds.), *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, Leiden, Brill 2010: DOI: 10.1163/2213-2139_emc_SIM_00495 [16/06/2019]. Segons Maria Teresa DOLSO, «La *Chronica*... agiografia», 65-68), un estudi intern de l’obra aporta altres arguments a favor de la hipòtesi d’Arnau de Saranno autor, com és ara l’atenció constant posada en els Ministres provincials d’Aquitània i en la carrera eclesialística d’alguns d’ells. Tanmateix, la mateixa estudiosa creu que la identificació de l’autor és una qüestió substancialment irresolta.

7. Cf. EAD., «La *Chronica*... agiografia», 79-85. També està d’acord en aquest context Amanda POWER, «Seeling Remedies for Great Danger: Contemporary Appraisals of Roger Bacon’s Expertise», dins Joseph CANNING – Edmund KING – Martial STAUB (eds.), *Knowledge, Discipline and Power in the Middle Ages. Essays in Honour of David Luscombe*, Leiden, Boston, Brill 2011, 63-78, esp. p. 67, qui, seguint Dolso, adueix la pesta negra com a element esperonador de la crisi, pesta també al·ludida a la mateixa *Chronica XXIV Generalium*, p. 544-545 i 558 de l’edició.

8. La font ha estat utilitzada per dur a terme recerques entorn dels orígens de l’orde a la Península, com és ara en el treball de l’any 1915 signat per A. LÓPEZ, *La provincia ...*, acabat d’esmentar.

9. Els estudiosos d’aquest cèlebre teòleg, filòsof i científic franciscà troben en la *Chronica XXIV Generalium* la primera menció de la seva condemna: vegeu, per exemple, el treball de

osos de la literatura llatina medieval. A hores d'ara, per exemple, encara estan per fer els censos complets de la tradició manuscrita llatina i, no cal dir, de la romànica.¹⁰

2. La difusió de la *Chronica* a la península Ibèrica

2.1. Els testimonis conservats

A la península Ibèrica l'obra circulà en llatí¹¹ i en vulgar, havent-se conservat diferents versions en llengües romàniques. A part de la catalana que avui es publica, són conegudes dues traduccions més: una de portuguesa i una altra de castellana. Toca ara dir-ne quelcom.

POWER, «Seeling», 64-70. També ha servit de font per a l'estudi de la vida i miracles d'altres framenors en les publicacions signades per Hugues DIDIEU, «Quelques traces de religion populaire autour des frères mineurs de la province d'Aquitaine», dins *La religion populaire en Languedoc du XIIIe siècle à la moitié du XIVe siècle*, Toulouse, Privat 1976, 227-249; i per Maria Teresa DOLSO, «Antonio di Padova nella *Chronica XXIV generalium ordinis Minorum*», dins Luca BAGGIO – Michela BENETAZZO (eds.), *Cultura, arte e committenza nella basilica di S. Antonio di Padova nel Trecento. Atti del Convegno Internazionale di Studi (Padova, 24-26 maggio 2001)*, Padova, Centro Studi Antoniani 2003, 201-240; EAD., «Le Vitae di Egidio d'Assisi nella *Chronica XXIV generalium* e nel *De conformitate* di Bartolomeo da Pisa», dins *Fratre Egidio d'Assisi. Giornata di studio in occasione del 750o anniversario della morte (1262-2012)*, Perugia, 30 giugno 2012, Spoleto, Fondazione Centro italiano di studi sull'alto Medioevo 2014, 47-78.

10. La investigadora Maria Teresa Dolso censà quinze manuscrits llatins conservats, dos de perduts i una versió toscana feta per Antonio Bruni de Florència abans del 1503: «I manoscritti», 187-190 i 245-248, tema també tocat a «La *Chronica*... agiografia», 62-65. Durant la nostra recerca, hem detectat que el cens resulta incomplet, car hi ha més testimonis llatins, com és ara els dos conservats a Polònia (Warsawa, Biblioteka Nardowa, Rps BOZ 1114, amb reproducció digital disponible a: <https://tinyurl.com/y4sxwtbb>; i Warsawa, Biblioteka Nardowa, Rps 8084 II, amb reproducció digital disponible a: <https://tinyurl.com/yxe9f7cx>). Cf. a més el ms. de New York, St. Bonaventure University, Holy Name Manuscript 76. Per altra banda, el projecte *Censimento Internazionale Manoscritti Francescani. Iter Franciscanum Imperfectum* (disponible en línia en la plataforma digital *Manus online*, <https://manus.iccu.sbn.it/> [20/07/2019]), censà un total de vint-i-nou testimonis, comptant aquells que transmeten l'obra de manera parcial o fragmentària, tots pendents d'estudi. Per tant, semblaria oportú un cens nou, que tingui en compte els recursos en paper i tots els digitals dedicats a manuscrits llatins (catàlegs de biblioteques i arxius, repositoris de manuscrits, etc.), per tal de completar el panorama de la tradició manuscrita de la *Chronica*.

11. Se sap que l'original circulà als països catalans gràcies a l'inventari de la biblioteca de Francesc Eiximenis, en el qual es registra: «Item un libre de paper ab cubertes de pergami, en lo qual es la *Vida de sent Ffrancesch e dels jenerals del seu orde* e començe *Venerabili ac devote*» (Jacques MONFRIN, «La Bibliothèque de Francesc Eiximenis», dins Emili GRAHIT *et al.* (eds.), *Studia bibliographica*, Girona, Col·legi Universitari de Girona 1992, 241-287, esp. p. 269, ítem 46). Tanmateix, cal advertir que l'íncipit correspon a la *Visio Tundali* i no a la crònica dels framenors. Es tractaria d'un còdex miscel·lani? Malauradament la pregunta resta oberta. Val a dir que no són coneguts altres exemples d'una transmissió conjunta de la *Visio de Tundal* i de la *Chronica XXIV Generalium*.

La traducció portuguesa, coneguda amb el títol *Crónica dos ministros gerais da Ordem dos Fraires Menores*, es conserva en un testimoni únic del fons de manuscrits de la Biblioteca Nacional de Portugal, a Lisboa, amb la signatura IL.94. És un còdex de pergamí, de 256 folis, que amiden 329 x 240 mm, escrit a dos corondells, amb rúbriques i inicials en vermell, acabat de copiar el 14 de setembre de 1470, com es llegeix en el colofó. Posteriorment, fra João da Póvoa afegí en nota que el volum fou escrit en el convent de Santo António de Vila Franca (després Santo António de Castanheira) per Estêvão Eanes, per ordre de António de Ribeira, gallec i vicari d'aquest oratori.¹²

Hi ha dos manuscrits de la traducció castellana, tots dos de la segona meitat del segle XVI. A Roma, al Collegio Sant'Isidoro de la província franciscana d'Irlanda, amb la signatura 2/26 (*olim* Cod. 26), es conserva l'exemplar que el P. Atanasio López emprà com a font del seu treball, *La provincia de España de los frailes menores*. Es tracta d'un manuscrit miscel·lani de paper, de 287 folis, que amiden 295 x 200 mm, escrit per una sola mà, amb rúbriques «hechas con bastante esmero». En el verso del darrer foli es llegeix el colofó següent: «Acabose de screvir este libro a honrra y gloria de nuestro Sor. Ihu. X.º oy dia de sancta Iignes que son 21 dias del mes de henero, despues del año 1554 en la sancta casa del Abrojo. Es para la comunidad de la deuota casa de Calahorra». A banda del text de la crònica franciscana (ff. 1-250v), el volum conté la *Historia de sant Luis* (ff. 250v-262v), la *Historia del Padre Sant Bernardino de Senas* (ff. 262v-283v) i acaba amb *Hechos e vidas de algunos frayles que florecieron en tiempo de Sant Bonaventura* (ff. 284v-287v).¹³

12. Per a més informació del testimoni, cf. BITAGAP: *Bibliografía de Textos Antigos Galegos e Portugueses*, Berkeley, University of California, manid 1043, disponible a: <http://bancoft.berkeley.edu/pbilobiblon/> [03/07/2019]. N'hi ha reproducció digital a la pàgina web de la Biblioteca Nacional de Portugal: <https://tinyurl.com/y2ordto2> [04/07/2019]. L'any 1918 José Joaquim NUNES l'edità amb el títol *Crónica da Ordem dos Frades Menores (1209-1285): manuscrito do século XV, agora publicado inteiramente pela primeira vez e acompanhado de introdução, anotações, glossário e índice onomástico*, Coimbra, Imprensa da Universidade 1918, II vols. L'edició del text portuguès ha estat la causa que en les recerques sobre franciscanisme o sobre literatura medieval galaico-portuguesa la crònica s'hagi tingut en compte –cosa que no ha passat amb les altres versions peninsulars, tothora inèdites. Així han aparegut estudis centrats en la traducció portuguesa, com els signats per Mário MARTINS, «As Florinbas de S. Francisco e a Crónica da Ordem dos Frades Menores», *Brotéria*, 70 (1960), 154-160 [reimprès a *Brotéria*, 171 (2010), 503-512]; Id., «O Livro dos Milagres de Santo António em medievo-português», *Brotéria*, 71 (1960), 299-307; per Érika Cristiane Pinheiro de MELO, «As representações das mulheres na Crónica da Ordem dos Frades Menores», dins Manuel PELÁEZ DEL ROSAL (coord.), *El franciscanismo: identidad y poder. Libro homenaje al P. Enrique Chacón Cabello, ofm*, Córdoba, Universidad Internacional de Andalucía 2016, 803-818; i per José António SOUTO CABO, «A Crónica dos ministros gerais da Ordem dos Fraires Menores (BN 94 IL) e o seu antígrafo galego», dins Alexandre RODRÍGUEZ GUERRA (ed.), *Lingüística histórica e dialectoloxía: coordenadas do cambio lingüístico*, Vigo, Universidade de Vigo, Servizo de Publicacións 2016, 273-298.

13. Cf. la descripció feta per Atanasio LÓPEZ, *La provincia...*, pp. XI-XII. Malgrat el seu caràcter miscel·lani, el testimoni té una certa coherència interna. D'una banda, les obres que hi ha estat copiades respecten l'ordre cronològic dels esdeveniments, ja que després de tractar els

El segon testimoni manuscrit castellà va pertànyer a la biblioteca particular de l'Emperadriu Maria d'Àustria (1528-1603), ara conservat al convent de les *Descalzas Reales* de Madrid, amb la signatura MD/F/13 (*olim* F-18).¹⁴ El manuscrit consta de 292 folis de paper, de 295 x 220 mm., a un corondell; i la caixa d'escriptura amida 225/245 x 135/145 mm. La lletra és humanística amb trets de cortesana i no presenta decoració.¹⁵ Aquest còdex, també miscel-

---

episodis referents al General Bonaventura (1274), apareix la *Vida* de sant Lluís (1274-1298), seguida de la de sant Bernadí de Siena (1380-1444). D'altra banda, i pertocant al contingut, s'hi introdueixen les vides de dos sants més, ambdós framenors i amb punts de contacte amb la *Chronica XXIV Generalium*: s'explica la història d'un sant vinculat a la península, que trepitja terres catalanes (el text s'inicia amb el capítol «De su linaje y nobleza i como fue traído a Barcelona»); i la vida d'un segon sant, posterior, figura culminant de la reforma de l'observança. És curiosa la presència en el ms. de la vida i miracles de sant Lluís, la qual també apareix en la versió original de la *Chronica*, sota el mandat del XIVè General, Giovanni da Morrovalle o Minio (1296-1304). Seguint les explicacions de Maria Teresa DOLSO en «I manoscritti», s'endevina que el passatge de la vida i miracles de Lluís de Tolosa és un dels llocs crítics del text, ja que cinc dels quinze testimonis que ella estudia sofreixen alteracions en l'orde de la narració (es tracta dels exemplars d'Estrasburg, Bibliothèque nationale et universitaire, ms. 142; Florència, Biblioteca Medicea-Laurenziana, Gaddi 53; Nàpols, Biblioteca Nazionale, ms. VIII.C.7; Roma, Biblioteca Angelica, ms. 1752; Viena, Österreichischen Nationalbibliothek, ms. 3417). Com que no hi ha edició crítica d'aquest text, amb la col·lació de tots els testimonis conservats, només es pot insinuar una tal problemàtica; igualment, a primera vista, sembla que la vida de sant Lluís en castellà transmesa en l'exemplar de Sant'Isidoro no tingui relació amb la de les altres versions conegudes. Pel que fa a la vida de sant Bernadí, en el còdex llatí de la *Chronica* conservat a Viena —suara citat— apareix copiada la versió de Joan de Capistrano. De nou, per manca d'estudis i d'una edició crítica, no es pot aclarir si la vida de s. Bernadí transmesa pel manuscrit romà és la versió castellana de la de Capistrano o la d'una altra vida que circulà a part.

14. Cf. Andrés IVARS, «Una versión castellana de la *Leyenda de San Francisco* y de la *Crónica de los XXIV Ministros Generales*», *Archivo Ibero-Americano*, 18 (1922), 252-266, especialment 252-253. El frare valencià es basa en l'enquadernació del còdex i en el vincle que tingué l'Emperadriu amb el monestir de les *Descalzas*. És de la mateixa opinió la catalogadora d'aquest fons, María Luisa LÓPEZ-VIDRIERO (dir.), *Catálogo de los reales patronatos*, Madrid, Patrimonio Nacional 2001-2002, vol. I: *Manuscritos e impresos del Monasterio de las Descalzas Reales de Madrid*, p. 36, ítem XXIX; EAD., «Por la imprenta hacia Dios», dins Pedro M. CÁTEDRA – María Luisa LÓPEZ-VIDRIERO (dir.), *De libros, librerías, imprentas y lectores*, Salamanca, Seminario de Estudios Medievales y Renacentistas 2002, 193-218, 218. Per contra, en el treball ja esmentat de José Antonio SOUTO CABO («A *Crónica*», 291), Maria d'Àustria és identificada com Maria d'Habsburg (1505-1558), sense arguments febaents que justifiquin aquesta identificació; és per aquest motiu que l'antiga és més versemblant, bo i restant a l'espera de qualsevol argument que confirmi la nova. Per a la vida d'una i altra reina, cf. Manuel FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, «María de Hungría», dins REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, *Diccionario Biográfico electrónico*, disponible a: <http://dbe.rab.es/> [04/07/2019] i Juan Carlos GALENDE DÍAZ, «María de Austria», dins REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA, *Diccionario Biográfico electrónico*, disponible a: <http://dbe.rab.es/> [04/07/2019].

15. Vegeu la descripció del testimoni a IVARS, «Una versión», LÓPEZ-VIDRIERO (dir.), *Catálogo*, p. 36, ítem XXIX, i a la *Base de datos del patrimonio bibliográfico del Patrimonio Nacional*, s. v. *Crónicas de los ministros generales de la orden de fraires menores e de otros muchos fraires*. A la introducció a la seva edició, José Joaquim NUNES (*Crónica da Ordem*, vol. I, p. XVI) explica com

lani, duu per títol *Crónicas de los Ministros Generales de la orden de fraires menores e de otros muchos fraires* i, segons Andrés Ivars, cal situar la seva còpia entre els anys 1581 i 1603. En el primer capítol presenta, intercalat dins del text de la crònica, la *Llegenda de sant Francesc*, de sant Bonaventura, procedent d'un còdex anterior a 1492; tampoc no formen part de la redacció original llatina els darrers sis capítols (382-388), els quals, segons el frare valencià, són textos que es poden relacionar amb algun còdex anterior a l'incunable castellà del *Floreto*, imprès a Sevilla l'any 1492.¹⁶

Els exemplars de la Biblioteca Nacional de Portugal i el de la biblioteca de les *Descalzas Reales* tenen la particularitat de transmetre una versió incompleta de la *Chronica*, limitada als deu primers Generals, de sant Francesc a Bonagrazia di San Giovanni in Persiceto; arriben, doncs, fins a l'any 1285 amb la mort del papa Martí IV i l'elecció d'Honorí IV. Ambdós testimonis, segons els crítics, procedirien d'un antígraf castellà, avui dia perdut, traducció de l'original llatí.¹⁷ Per la seva banda, el còdex castellà conservat al Collegio Sant'Isidoro dels franciscans irlandesos també presenta una versió parcial de la *Chronica*, més abreujada, ja que transmet el text fins al vuitè General, sant Bonaventura (1257-1274).

No podrem verificar si la traducció catalana té relacions amb alguna d'aquestes dues versions peninsulars conegudes. Els nostres fragments, emprats com a reforç d'una antiga relligadura, preserven text corresponent a la primera secció de l'obra, centrada en la vida de sant Francesc, primer General. En concret, com es podrà veure en la transcripció, pertanyen a les vides i miracles dels frares Juníper, Leo (primer plec), Antoni de Pàdua, Simó d'Assís, Cristòfol i Agnès (segon plec). La traducció catalana de la *Chronica* és anònima, possiblement de les darreries del segle XIV, com semblaria confirmar

---

Ramón Menéndez Pidal, a través del franciscà Josep Maria de Elizondo, el va fer coneixedor de l'existència d'aquest manuscrit.

16. Cf. IVARS, «Una versión», 258-262 i 253-254. Per a una descripció d'aquest imprès, consulteu *BETA: Bibliografía Española de Textos Antiguos*, Berkeley, University of California, manid 2331, disponible a: <http://bancroft.berkeley.edu/philobiblon/> [25/07/2019].

17. Cf. NUNES, *Crónica*, vol. I, p. XVI; IVARS, «Una versión», p. 263; SOUTO CABO, «A Crónica», p. 280. Aquest darrer planteja l'existència d'un altre testimoni en llengua galaicoportuguesa, que serví com «união com o texto castelhana» (p. 293). Defensa aquesta tesi a partir de l'estudi lingüístic del testimoni portuguès, on entreveu castellanismes i, sobretot, força galleguismes fins ara no evidenciats. Una tal «galeguidade lingüística», segons ell causada per la intervenció d'António da Ribeira —el comitent de la còpia—, és el que el porta a afirmar que «contamos com informaçoes que nos autorizam a situar na Galiza a elaboração do manuscrito de que a *CFMenores* [*Crónica dos ministros gerais da Ordem do Fraires Menores*] é cópia» (p. 287); i arriba a concretar, que en el convent de sant Francesc d'A Coruña «se elabora em 1465 a cópia que deu origem à *CFMenores*» (p. 289). Vet-aquí doncs, la hipòtesi d'una traducció castellana de l'original llatí, de la qual hauria sorgit una primera versió galaicoportuguesa, avui dia perduda, feta a A Coruña entorn de 1465, de la qual seria còpia el còdex de l'any 1470 elaborada en l'oratori de Santo António de Vila Franca.

la lletra,¹⁸ tractant-se així del primer testimoni en vulgar d'aquesta obra, molt acostat a la redacció final de l'original llatí.¹⁹

2.2. El context de recepció de la *Chronica*

2.2.1. Catalunya

Per bé que no podem oferir un estudi exhaustiu sobre la *Chronica XXIV Generalium* i la seva transmissió en llengua romànica a la Península, els còdexs conservats informen sobre llur datació, el lloc de còpia i la seva ubicació actual, i demostren l'interès que suscità aquesta obra entre les comunitats franciscanes, des de les darreries del segle XIV fins al final del segle XVI, tal com intentarem demostrar.

Els fragments catalans de l'Arxiu-Biblioteca dels Franciscans de Catalunya són el testimoni més antic de la recepció romànica d'aquesta crònica franciscana en àmbit ibèric. Com s'ha dit, el ms. s'ha de situar cap a la fi del segle XIV, període que a la Corona d'Aragó coincideix amb la primera fase de desenvolupament del moviment reformador franciscà, conegut a partir del Concili de Constança amb el nom de Regular Observança. Les reformes encapçalades a Itàlia per Paoluccio da Trinci,²⁰ penetraran i brotaran a tota la península Ibèri-

18. Per a aquest punt ha estat consultat el paleògraf J. Antoni Iglesias-Fonseca, a qui agraïm el seu ajut.

19. Agustí BOADAS LLAVAT, *Els franciscans*, p. 47, ja afirmà que es tractava d'una versió contemporània de la redacció l'obra en llatí, i això el duia a dubtar sobre la llengua original en què fou escrita la *Chronica*. Expressà els seus dubtes en el treball mencionat, així com a Agustín BOADAS LLAVAT, «Trovadores, filósofos y traductores: franciscanos catalanes a través de los siglos», dins Antonio BUENO GARCÍA (coord.), *La labor de traducción de los franciscanos*, Madrid, Editorial Cisneros 2013, 263-280, esp. p. 269. Antonio BUENO GARCÍA, «La labor de traductores y lexicógrafos franciscanos en España e Iberoamérica», *SÉMATA. Ciencias Sociales e Humanidades*, 26 (2014), 531-543, esp. p. 540, recollí i refermà aquesta mateixa opinió. Possiblement aquesta problemàtica s'origina arran de l'article de Jacques CAMBELL, «Glanes Franciscaines. La première compilation de Barcelone (Barcelone, Biblioteca Central, cod. 645)», *Archivo Ibero-Americano*, 23 (1963), 65-91, on es presenta el manuscrit 645 de la Biblioteca de Catalunya, còdex miscel·lani d'origen català, que conté *Notabilia de vita sancti Francisci*, extractes de biografies antigues del sant, i alguns opuscles seus. En els estudis sobre franciscanisme es coneix com la *Primera compilació de Barcelona*, redactada entre 1335 i 1350, i el seu contingut, malgrat ser molt acostat a la *Chronica XXIV Generalium*, procediria de textos anteriors a la compilació atribuïda a Saranno. Dissortadament, Cambell no aporta dades que demostrin la procedència ni l'origen d'aquest text, suposadament emprat per l'autor de la *Chronica*. En conseqüència, per manca d'arguments i d'estudis que aclareixin la problemàtica, ací es desestima que la llengua original de la *Chronica* franciscana hagi estat el català.

20. S'han ocupat d'estudiar els inicis i el procés de reforma observant a Europa, entre altres, Mario SENSI, *Le Osservanze francescane nell'Italia Centrale (secoli XIV-XV)*, Roma, Collegio San Lorenzo da Brindisi – Istituto Storico dei Cappuccini 1985; Kaspar ELM, «IV. L'Osservanza francescana», dins *Alla sequela di Francesco d'Assisi. Contributi di storia francescana*, Assisi, Edizioni Porziouncola 2004, 331-423.

ca, des de la província franciscana d'Aragó fins a Santiago. Aquest moviment, conseqüència del procés final de l'evolució històrica, social i de mentalitat que té com a punt d'origen sant Francesc d'Assís,²¹ presenta, segons l'època i les àrees d'influència, una sèrie de particularitats. D'aquesta manera, a la província franciscana d'Aragó, la primera onada reformadora es caracteritza, a grans trets, pel suport de la Corona —en especial, la reina Maria de Luna—,²² l'impuls del papat d'Avinyó i l'estreta protecció de Francesc Eiximenis,²³ essent en aquest sentit simptomàtic que el menoret posseís un exemplar de la *Vida de sent Ffrancesch e dels jenerals del seu orde*.²⁴ Per altra banda, Maria Teresa Dolso considera que el manuscrit 645 de la Biblioteca de Catalunya (*olim* Biblioteca Dalmasas, ms. 181) és una de les fonts materials de la *Chronica*. Segons l'estudiosa, Arnau de Saranno hauria consultat la compilació durant el seu viatge a la península Ibèrica, basant-se en el fet que la majoria d'episodis tenen com a protagonistes els companys de sant Francesc; en concret, alguns dels episodis de fra Juníper, presents en la traducció catalana, només es recullen a la compilació barcelonina i a la *Chronica*; per tant, «si può ipotizzare una diretta dipendenza».²⁵ Jacques Cambell, com s'ha vist, no dubtà de l'origen català del manuscrit, atesa la presència en el còdex de documents que tenen per destinataris personatges catalans o castellans. Sobresurt, relacionat amb aquest còdex, el nom d'Andreu Batlle i, relacionat amb aquest, el de fra Francesc de Lledó, a qui considera el probable copista de la compilació, escrita en un convent de la regió de Girona, possiblement Castelló d'Empúries.²⁶

21. Cf. Raoul MANSELLI, «L'osservanza francescana: dinamica della sua formazione e fenomenologia», dins Kaspar ELM (ed.), *Reformbemühungen und Observanzbestrebungen im spätmittelalterlichen Ordenswesen*, Berlin, Duncker & Humblot 1989, 173-187.

22. Cf. Andrés IVARS, «Franciscanismo de la reina de Aragón doña María de Luna (1396-1406)», *Archivo Ibero-Americano*, 34 (1931), 568-594; 36 (1933), 255-281, 416-432; Andrés IVARS CARDONA – Jill R. WEBSTER, «Franciscanismo de la reina de Aragón, doña María de Luna (1396-1406)», *Archivo Ibero-Americano*, 42 (1982), 81-123.

23. Per a un panorama aclaridor sobre l'Observança a la província catalanoaragonesa, cf. Chiara MANCINELLI, «Un lugar donde ser pobres: la observancia franciscana en la Corona de Aragón», *Revista Memoria Europae*, I/1 (2015), 95-123; «III. La Reforma en Aragón», *Archivo Ibero-Americano*, 17 (1957), 89-117; Xavier COSTA BADIA, *La implantació i evolució de l'Orde Franciscà a la Corona d'Aragó (1220-1567)*, Barcelona, Universitat de Barcelona 2013 [Treball de Fi de Grau]. La implicació de Francesc Eiximenis com a protector dels primers passos del moviment observant a la seva província franciscana ja va ser reivindicada per Josep PERARNAU i ESPILT, «Documents i precisions entorn de Francesc Eiximenis (c. 1330-1409)», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 1 (1982), 191-215, i també ha estat estudiada per MANCINELLI, «Un lugar», i amb més detall per EAD., *Francesc Eiximenis y el convento del Santo Espíritu del Monte: la cuestión de un modelo económico, político y religioso*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona 2014, II vols. [Tesi doctoral].

24. Cf. supra, nota 11.

25. Cf. DOLSO, *La Chronica*, 285.

26. Cf. CABELL, «Glanes Franciscaines. La première...», citat a la nota 19. Es conserva una segona compilació franciscana, estudiada pel mateix Jacques CABELLON, on apareixen passatges procedents de la *Chronica XXIV Generalium*: «Glanes Franciscaines. La Seconde Com-

2.2.2. *Castella*

A Castella, en canvi, no hi ha notícies de com va entrar-hi la *Chronica* llatina, ni se sap quan se'n va fer la traducció. D'acord amb els arguments de la crítica, la traducció s'ha de situar en un moment anterior a la traducció portuguesa de 1470, possiblement a mitjan segle xv. Fins que no s'estableixi la filiació textual de la tradició manuscrita de l'obra, bo i seguint les indicacions d'Andrés Ivars —l'únic especialista que ha considerat el conjunt d'aquest corpus—, s'ha de pensar que d'aquesta traducció castellana, tanmateix perduda, depenen els altres tres còdexs peninsulars conservats (Lisboa, Madrid i Roma).

La primera dada històrica que cal tenir en compte a l'hora d'estudiar la relació entre la província franciscana de Castella i la *Chronica XXIV Generalium* és la iniciativa pontifícia de l'any 1373, amb la col·laboració reial —Gregori XI i un Trastàmara, Enric II de Castella—, per reformar els convents de franciscans i clarisses del regne castellà. La reforma fou encomanada a Arnau de Saranno i a dos frares més.²⁷ És cert que s'ha suscitat un debat, encara a les beceroles, sobre la implicació de l'esmentat Arnau en la redacció de l'obra; tanmateix, el que cal remarcar és que hi ha una relació indiscutible entre l'aparició de l'obra en qüestió i l'episodi històric de la reforma.

Arribats a mitjan segle xv, el moviment de la Regular Observança va anar prenent força gràcies a una sèrie d'esdeveniments que el van legitimar; entre altres, el Concili de Constança va permetre als frares observants organitzar-se en províncies i custòdies autònomes sota la figura d'un vicari general; la sanció de les *Constitucions martinianes* de l'any 1430 establí un règim mínim d'observança regular acceptable per als dos grups enfrontats, i tots dos es van comprometre a acceptar-les; per acabar, la butlla *Ut sacra* d'Eugeni IV constituí els grups reformats com una sola família autònoma, amb dos vicaris generals dins l'Orde.²⁸ A més, es difongué un corrent de caire més moderat, promogut i defensat per sant Bernadí de Siena (1380-1444), que propugnava l'opció de l'estudi com una via complementària i no en conflicte amb la vida contemplativa. Això convertia la vida intel·lectual dins l'orde en una eina útil per acostar-se al poble, educar-lo religiosament i poder propagar d'aquesta

---

pilation de Barcelone (Barcelona, Bibl. Central, cód. 665)», *Archivo Ibero-Americano*, 25 (1965), 223-258.

27. Cf. DOLSO, «La *Chronica...* agiografia», 67. José Manuel NIETO SORIA, «Franciscanos y franciscanismo en la política y en la corte de la Castilla Trastámara (1369-1475)», *Anuario de Estudios Medievales*, 20 (1990), 109-128, esp. p. 122, també al·ludeix a aquesta iniciativa com un dels primers exemples de les polítiques eclesiàstiques dels Trastàmara a favor de l'orde franciscà.

28. Cf. José GARCÍA ORO, «Reforma y reformas en la familia franciscana del Renacimiento. Cuadro histórico del tema», dins María del Mar GRAÑA CID (ed.), *El franciscanismo en la península Ibérica. Balance y perspectivas*, Barcelona, Asociación Hispánica de Estudios Franciscanos 2005, 235-251: 236-237.

manera la riquesa de la paraula de Déu. Així doncs, el moviment reformador optà per una via menys radical, no eremítica, amb una clara posició moderada d'equilibri i de diàleg amb les comunitats no reformades, i emprenent la tornada als estudis com a mitjà d'absorció dels ideals reformistes en l'edificació intel·lectual. L'historiador portuguès Vítor Gomes Teixeira assenyala com a possible entrada d'aquest ideal a la Península la celebració del Capítol General de Barcelona de l'any 1451, marc decisiu per als estudis dins l'observança, quan foren entesos com una eina per a l'afirmació del moviment reformista i d'impacte de l'orde sobre la població.²⁹ Qui sap si aquell Capítol no fou una de les possibles vies que van facilitar la difusió de la *Chronica* en àmbit ibèric.

2.2.3. Portugal

El còdex de la Biblioteca Nacional de Lisboa és molt pròxim al context que acabem de traçar, que a Portugal s'insereix en el marc del segon període del moviment observant, entre els anys 1446-1517. Fou una època d'afirmació, consolidació i territorialització a nivell nacional de l'observança; d'aquesta manera l'orde franciscà passà a ser un agent cultural i social important, amb les portes obertes a la intervenció en l'esdevenidor del país i amb els frares ocupant llocs de poder en la cort reial.³⁰ És en aquest segle on cal situar la figura major del franciscanisme portuguès, fra João da Póvoa († 1506), conseller i confessor del rei D. João II, set vegades vicari provincial i un dels eclesiàstics portuguesos més coneguts en aquell moment a Europa.³¹ La seva preocupació per fomentar els estudis, la formació de biblioteques i la cultura dins els convents observants queda demostrada per una sèrie d'annotacions, copiades de pròpia mà, en molts dels còdexs i impresos que ja formaven part o que passarien a enriquir els fons de les biblioteques d'oratoris de l'observança portuguesa, així com pels seus

29. Cf. Vítor Gomes TEIXEIRA, «Fr. João da Póvoa e o movimento da Observância franciscana portuguesa entre 1447 e 1517», *Lusitana Sacra*, 17 (2005), 227-254: 227-231.

30. Cf. Vítor Rui Gomes TEIXEIRA, *O Movimento da Observância Franciscana em Portugal (1392-1517). Património, Cultura e Espiritualidade de uma Experiência de Reforma Religiosa*, Porto, Universidade do Porto 2004 [Tesi doctoral], 272-275. Per a més informació sobre el franciscanisme a Portugal, hom pot consultar els treballs d'Henrique Pinto REMA, «A Ordem Franciscana em Portugal no século de ouro do rei Manuel I», dins *III Congresso Histórico de Guimarães: D. Manuel e a sua época (24 a 27 de Outubro de 2001). Actas*, Guimarães, Câmara Municipal de Guimarães 2004, vol. II, 137-161; ID., «Implantación del franciscanismo en Portugal», dins María del Mar GRAÑA CID (ed.), *El franciscanismo en la península Ibérica. Balance y perspectivas*, Barcelona, Asociación Hispánica de Estudios Franciscanos 2005, 213-234.

31. La importància d'aquest frare portuguès ha estat reivindicada per TEIXEIRA, *O Movimento*, 503-522, i a «Fr. João da Póvoa». Els seus escrits ajuden a detectar la cultura librària dels oratoris observants portuguesos, tal com també ha demostrat José Adriano de Freitas CARVALHO, «Nobres leteras... Ferosmos volumes...». *Inventários de bibliotecas dos franciscanos observantes em Portugal no século XV. Os traços de união das reformas eninsulares. O «Floreto de Sant Francisco»*, Porto, CITCEM – Edições Afrontamento 2018.

escrits originals.³² El conjunt d'aquestes dades resulta valuósíssim per entendre la cultura librària franciscana i mostren un framenor que manà copiar i enquadernar volums i comprà i adquirí llibres en els seus viatges fora del país —a Medina o a Roma—, que més tard oferia als convents.³³

El ms. de la *Crónica dos ministros gerais* il·lustra la implicació de fra João en la redacció de la versió portuguesa de la *Chronica*; a banda del colofó, es conserva una anotació on s'indica el lloc de còpia, qui la va fer (Estev'Eanes, solter, fill de Jan'Estevez, qui residí a Vila Franca) i qui en fou el comitent.³⁴ Se sap que a l'oratori de Santo António de Vila Franca, més tard conegut com Santo António de Castanheira, fundat l'any 1402, essent-ne fundador, amb altres, el fra menor gallec Pedro de Alemancos —un dels menorets observants de la primera generació que des de Galícia van introduir la reforma a Portugal—,³⁵ es copiaven llibres per a ús propi de la comunitat. Així mateix, la biblioteca d'aquest convent fou una de les que João da Póvoa va enriquir amb un incunable, el *Floreto* de sant Francesc, imprès a Sevilla l'any 1492, que ell mateix comprà a Lisboa per 300 réis, i l'any 1493 manava enquadernar a fra Álvaro da Ilha.³⁶

Aquest mateix oratori fou un dels primers que van promoure una nova reforma per tornar als orígens de l'estricta observança, fet que culminarà amb el moviment de la Recoleção, el qual, a partir de l'any 1486 i durant el segle XVI, s'estendrà per tot Portugal.³⁷ Un dels principals instigadors i promotors d'aquesta reforma fou el mateix João da Póvoa.³⁸ Per tant, es fa palès que l'entorn i els actors relacionats amb el testimoni portuguès de la *Chronica* són els mateixos que estan vinculats amb els ideals reformadors de l'observança franciscana.

2.2.4. La Crònica i l'Observança

El context dels dos ms. consevats de la versió castellana de la *Chronica* és deutor de la nova onada reformadora, suara al·ludida, que s'estén al llarg de la Península amb la intenció de retornar a l'esperit primitiu i a la regla de l'orde,

32. Cf. TEIXEIRA, «Fr. João da Póvoa», 242, on hi ha el llistat d'escrits de João da Póvoa que actualment encara subsisteixen.

33. Cf. *ibid.*, 243.

34. En el foli 256v del ms. IL.94 de la Biblioteca Nacional de Portugal, el colofó diu: «Ffoy este liuro acabado em no ano do S[en]h[or] de IIIcLXX annos aos XIIIJo dias do mes de Setembro. Deo gracias». Després del colofó, la mà de fra João escriu: «No oratorio de santo Anthonio de Villa Franca e escreveo Estev'Eãnes, solteiro, filho De Jan'Estevez, morador no dito logo de Vjlla Franca. ¶ Frey António de Rybeyra, galego, vigário de santo António de Villa Franca, mandou escrever este livro. Anno do Senhor de mil e cccclxx», nota seguida de la seva signatura.

35. Cf. TEIXEIRA, *O Movimento*, 213-216.

36. Cf. TEIXEIRA, «Fr. João da Póvoa», 243.

37. Cf. *supra*, nota 35.

38. Cf. TEIXEIRA, «Fr. João da Póvoa», 380.

emmirallant-se amb els primers ideals evangèlics de reforma. A Castella, principalment, destaca la reforma encapçalada per Pedro de Villacreces († 1422) i els seus deixebles, Pedro de Santoyo († 1431), sant Pedro Regalado († 1456) i Lope de Salazar y Salinas († 1463).³⁹ Aquest primer moviment, conegut amb el nom de reforma villacreciana, fundà diferents convents en l'actual zona de Burgos, Palència i Valladolid, i comptà amb l'ajut de la noblesa castellana.⁴⁰ Mort el seu fundador, els successors, malgrat que no van parar d'introduir reformes noves, van defensar l'esperit de Villacreces i no van voler formar part de l'estricta observança. Fruit de la matinera reforma villacreciana, al darrer terç del segle XV i al principi del XVI es produí un segon moviment reformista que, amb els mateixos ideals, s'agrupava en cases i comunitats ara anomenades recol·lectes.⁴¹ A partir de l'any 1523, gràcies a la simpatia que sentia per

39. Cf. Fidel DE LEJARZA – Angel URIBE, *Introducción a los orígenes de la Observancia en España. Las reformas en los siglos XIV y XV*, dins *Archivo Ibero-Americano*, XVII (1957), en els capítols dedicats a «IV. La Reforma en Castilla», 119-173, i «VI. Crítica de las fuentes», 275-298. Com a bibliografia complementària es poden consultar els treballs de Geraldine MCKENDRICK, *The Franciscan Order in Castile, c. 1440 – c. 1560*, Edinburgh, University of Edinburgh 1987 [Tesi doctoral]; José GARCÍA ORO, «Conventualismo y Observancia. La reforma de las órdenes religiosas en los siglos XV y XVI», dins Ricardo GARCÍA-VILLOSLADA (dir.), *Historia de la Iglesia en España*, Madrid, Editorial Católica 1980, vol. III/1°: *La Iglesia en la España de los siglos XV y XVI*, 211-349: 234-243 i 253-263; Adeline RUCQUOI, «Los franciscanos en el reino de Castilla», dins José Ignacio de la IGLESIA DUARTE – Francisco Javier GARCÍA TURZA – José Ángel GARCÍA DE CORTÁZAR (eds.), *VI Semana de Estudios Medievales: Nájera, 31 de julio al 4 de agosto de 1995*, Logroño, Instituto de Estudios Riojanos 1996, 65-86; Fernando MUÑOZ SÁNCHEZ, *La provincia Franciscana de Burgos en la Edad Moderna: Historia y representación*, La Rioja, Universidad de La Rioja 2015 [Tesi doctoral], esp. pp. 54-68.

40. Pedro Villacreces i Pedro de Santoyo van tenir la protecció de Pedro Manrique de Lara i de la seva muller, la devota Leonor de Castilla. Un altre noble que va promoure el moviment de reforma fou el comte d'Haro, Pedro Fernández de Velasco, fins al punt que Lope de Salazar y Salinas, en els seus escrits, anomenava la seva comunitat «frailes del Conde de Haro» (*Satisfacciones et Resposiones verae et sanae ad venerabiles patres de Observantia...*, dins «Escritos villacrecianos», *Archivo Ibero-Americano*, 17 (1957), 774-851, esp. p. 778). La relació d'aquestes famílies nobles i de la mateixa família reial amb l'orde dels framenors ha estat estudiada per NIETO SORIA, «Franciscanos»; Pablo MARTÍN PRIETO, «Sobre la promoción regia de la Orden Franciscana en la Corona de Castilla durante el primer reinado Trastámara», *Hispania Sacra*, LIX (2007), 51-83; Elena PAULINO MONTERO, «Patrocinio religioso, patrocinio artístico e identidad familiar a finales de la Edad Media. El caso de los Fernández de Velasco», *eHumanista*, 24 (2013), 411-432; Diego ARSUAGA LABORDE, *Pedro Fernández de Velasco, primer Conde de Haro: un estudio de la figura de un ricobombre en la Castilla del Cuatrocientos*, Madrid, UNED 2015 [Tesi doctoral]; Juan A. PRIETO SAYAGUÉS, «La participación de la monarquía y la nobleza castellana en las reformas de las órdenes mendicantes (1369-1474): una realidad desigual», dins Rosa Margarita CACHEDA BARREIRO – Carla FERNÁNDEZ MARTÍNEZ (coord.), *Universos en orden: las órdenes religiosas y el patrimonio cultural iberoamericano*, Santiago de Compostela, Alvarellos 2016, vol. I, 627-659.

41. Cf. la bibliografia donada supra, nota 39, afegint-hi els treballs de Fidel de LEJARZA, «Orígenes de la descalcez franciscana», *Archivo Ibero-Americano*, 22 (1962), 15-131; Melquíades ANDRÉS MARTÍN, *Los recogidos. Nueva visión de la mística española (1500-1700)*, Madrid, Fundación Universitaria Española 1975; ID., «Primeros pasos comunes de la descalcez franciscana en España y Portugal (1500-1523)», *Alcántara. Revista del Seminario de Estudios Cacerceños*, 23-24

aquest moviment el ministre general Francisco de los Ángeles de Quiñones († 1540), els recol·lectes van passar a governar-se amb constitucions pròpies i s'instaurà la província recol·lecta de la *Concepción*, de la qual van formar part cinc cases pròximes a la reforma villacreciana i santoyana: Aguilera, Abrojo, Valdescopezo, Vilasilos i Calahorra.⁴² És en aquesta província franciscana i en aquest context de recol·lecta, deutor del moviment de Villacreces, que l'any 1554 es copià el manuscrit de la traducció castellana de la *Chronica* conservat a Roma. Al colofó es llegeix que fou escrit a la casa de l'Abrojo per a ús de la «devota casa de Calahorra», és a dir el convent de *Nuestra Señora de la Consolación de Calahorra de Ribas* (Ribas de Campos).⁴³ Ambdues cases van ser fundades al principi del segle xv: *Scala Coeli* de l'Abrojo pel mateix instigador de la reforma, i Ribas de Campos, s'ha vist, per un dels seus deixebles, Pedro de Santoyo. En ambdues fundacions hi jugà un paper important la noblesa castellana, ja que van tenir el suport, d'una banda, de Pedro Fernández de Velasco, Conde de Haro, i, de l'altra, de l'Adelantado de Castilla, Pedro Manrique de Lara i la seva muller, Leonor de Castilla. També se sap que a *Scala Coeli* hi sojornaren membres de la família reial, i que l'any 1492, per ordre d'Isabel la Catòlica, es va construir una casa, amb un bosc reial al costat, conegut amb el mateix nom que el convent.⁴⁴ Queda clar, doncs, que l'espai on es copià el nostre manuscrit, la casa de l'Abrojo, fou un oratori franciscà important, pròxim a la reialesa, que serví com a nucli de difusió del moviment de reforma —tan villacreciana com més tard recol·lecta— i que, com a tal, va poder ésser molt actiu en la còpia de llibres.⁴⁵

Ja a les darreries del segle xvi, els monarques cristians, preocupats per la reforma protestant que penetrava en grups observants, de caràcter afectiu i

(1991), 149-169; GARCÍA ORO, «Reforma»; María Elisa MARTÍNEZ VEGA, «Modernidad de la descalcez franciscana en un tiempo de reformas y rupturas», *Cuadernos de Historia Moderna*, 43/2 (2018), 425-444. DOI: 10.5209/CHMO.62349 [10/08/2019].

42. Cf. Juan MESEGUER FERNÁNDEZ, «Programa de gobierno del P. Francisco de Quiñones, Ministro General O.F.M. (1523-1528)», *Archivo Ibero-Americano*, 21 (1961), 5-51.

43. La casa de Calahorra és la fundada per Pedro de Santoyo a Ribas de Campos l'any 1424, estudiada a «VIII. Fray Pedro de Santoyo», *Archivo Ibero-Americano*, 17 (1957), 335-371, esp. pp. 345-346. Això no obstant, és possible una altra identificació, per nosaltres difícil de defensar a causa de la vinculació estreta entre les dues cases castellanes deutores de la reforma villacreciana: el convent franciscà de San Salvador de Calahorra (La Rioja) fundat l'any 1552. La major part de la seva història és desconeguda, fins al punt que hom no sap ni qui foren els seus fundadors: cf. Rosa UGARTE FERNÁNDEZ, «El convento franciscano de Calahorra», *Kalakorikos*, 22 (2017), 209-223, esp. p. 210.

44. Cf. Francisco de Paula CAÑAS GÁLVEZ, *El itinerario de la corte de Juan II de Castilla (1418-1454)*, Madrid, Sílex Ediciones 2007, 158-159, que documenta l'estada de diferents membres de la reialesa castellana al convent de *Scala Coeli* i de l'allotjament reial de l'Abrojo.

45. Malauradament a l'oratori s'hi va calar foc l'any 1624, afectant els edificis religiosos i reials, i destruint una gran part del fons patrimonial i documental que s'hi conservava: cf. Juan MESEGUER FERNÁNDEZ, «El convento del Abrojo. Documentos para su historia», *Archivo Ibero-Americano*, 28 (1968), 241-254.

amb una certa obertura humanística,⁴⁶ van impulsar la segona onada de reforma. La política eclesial de Felip II tenia interès d'afavorir el moviment descalç que, separat dels recol·lectes per una línia divisòria permeable i moltes vegades imperceptible,⁴⁷ anhelava el recolliment, la pobresa i un retorn a la regla primitiva. És en aquest context on cal inscriure el manuscrit de les *Descalzas Reales*.

Aquest exemplar genera dubtes a causa de la vacil·lació de la crítica entorn de la datació del còdex: per una banda, la fitxa catalogràfica assenyalava que l'exemplar és posterior a 1517, mentre que Andrés Ivars situa entre els anys 1581-1603 la còpia del testimoni, un cop Maria d'Àustria es retirà al convent madrileny.⁴⁸ Tanmateix, les dates proposades entren en conflicte amb la dedicatòria que apareix a l'enquadernació de l'exemplar: «Para la Reyna de Bohemia», ja que Maria d'Àustria ostentà aquest títol a partir de l'any 1549, tot i que no fou coronada com a reina fins al cap de tretze anys, el 1562, i que no fou reconeguda com emperadriu fins al 1564. A aquest ball de dates cal afegir que un volum conservat a la mateixa biblioteca, amb la marca de possessió de la mateixa Maria d'Àustria, és la vida de santa Margarita, escrita per Pietro Ransano, bisbe de Lucerna, *Vera descriptio vitae... Virginis Margarethae*, que duu un testimoni d'autenticitat datat a Viena el 26 d'agost de 1581. Es tracta d'un volum en llatí, escrit en territori austríac, gairebé del mateix temps que la seva arribada al convent de les *Descalzas*.⁴⁹ Per tot això resulta difícil precisar quan

46. Cf. José GARCÍA ORO, «Observantes, Recoletos, Descalzos: la monarquía católica y el reformismo religioso del siglo XVI», dins Teófan EGIDO LÓPEZ (coord.), *Actas del Congreso Internacional Sanjuanista, Ávila, 22-28 de Septiembre de 1991*, Valladolid, Junta de Castilla y León 1993, vol. II, 53-97: 55.

47. Resulta complicat establir diferències clares entre els dos moviments, sobretot perquè la bibliografia no és unànime. Han intentat buscar els punts de divergència, entre altres, José MARTÍNEZ MILLÁN, «El movimiento descalzo en los siglos XVI y XVII», *Libros de la Corte.es*, 3 (2015), 101-120; Alfonso URIBE, «Espiritualidad de la descalcez franciscana», *Archivo Ibero-Americano*, 22 (1962), 138-161; Melquíades ANDRÉS MARTÍN, «La espiritualidad franciscana en España en tiempos de las observancias (1380-1517)», *Studia historica. Historia moderna*, 6 (1988), 465-479. El primer trobava les discrepàncies en el context històric, els dos darrers en l'espiritualitat.

48. Cf. IVARS, «Una versión», 252-253.

49. És el manuscrit F/72, catalogat per LÓPEZ-VIDRIERO (dir.), *Catálogo*, p. 68, ítem LXXXVIII. Darrerament ha estat estudiada amb profunditat la bibliofília de les dones de la casa d'Àustria, com es pot veure en els treballs de Gonzalo SÁNCHEZ-MOLERO, «La biblioteca de María de Hungría y la bibliofília de Felipe II», dins Bertrand FEDERINOV – Gilles DOCQUIER (eds.), *Marie de Hongrie. Politique et culture sous la Renaissance aux Pays-Bas. Actes du colloque tenu au Musée royal de Mariemont les 11 et 12 novembre 2005*, Morlanwelz, Musée royal de Mariemont 2009, 50-67; Id., «Portugal y Castilla a través de los libros de la princesa Juana de Austria ¿Psyche lusitana?», dins José MARTÍNEZ MILLÁN – Mª Paula Marçal LOURENÇO (coord.), *Las relaciones discretas entre las Monarquías Hispana y Portuguesa. Las Casas de las Reinas (siglos XV-XIX)*, Madrid, Polifemo 2008, vol. III, 1643-1684; Eduardo TORRES COROMINAS, «La corte literaria de doña Juana de Austria (1554-1559)», dins José MARTÍNEZ MILLÁN – Mª Paula Marçal LOURENÇO (coord.), *Las relaciones discretas entre las Monarquías Hispana y Portuguesa. Las Casas de las Reinas (siglos XV-XIX)*, Madrid, Polifemo 2008, vol. II, 919-972. Malauradament, a

es féu la còpia a les *Cròniques de los Ministros Generales*.⁵⁰ Això no obstant, se sap que Maria d'Àustria enriqué el fons bibliogràfic del convent amb aquests dos títols: la crònica i un manuscrit hagiogràfic. Si del primer és difícil precisar en quin ambient fou escrit, no es pot pas dubtar que circulava en ambients franciscans reformistes. Del segon es pot estar ben segur que era una eina de combat contra el protestantisme.

Aquesta connexió entre la *Crònica dels XXIV Generals* i els moviments de reforma franciscans, no és un tret exclusiu de la circulació d'aquesta obra a la Península, sinó que coincideix també amb la difusió del seu original llatí. Maria Teresa Dolso, que és qui ha centrat una part de les seves recerques en la tradició llatina del text, situa al segle xv el període de major difusió de l'obra en llatí,⁵¹ i destaca que els testimonis conservats procedeixen de convents reformats o vinculats a l'observança.⁵² De la mateixa manera, una altra traducció romànica coneguda, la versió toscana, es conserva en còpia feta per fra Antonio Bruni, florentí, també vinculat al mateix moviment. Així doncs, malgrat que en el curs de la *Chronica* l'autor no es pronuncia sobre els primejers moviments reformadors,⁵³ sí que sembla força plausible que la recepció d'aquest text, tant en llengua llatina com romànica, vagi de tronc amb la fluctuació del moviment reformista que recordàvem anteriorment.

2.2.5. La Crònica i la cultura franciscana

Podem contextualitzar els fragments catalans dins d'un entorn semblant? Ara per ara, la recepció del text català i, per extensió, la seva circulació per la província franciscana d'Aragó és força difuminada. Ja hem remarcat abans que les dades disponibles són febles i poc fiables: l'obra apareix esmentada en l'inventari *post mortem* de Francesc Eiximenis, i s'ha constatat l'existència de la versió original llatina en un còdex miscel·lani franciscà (BC, ms. 665). En aquest estadi de la investigació resulta, doncs, arriscada la vinculació d'aquest text amb el primer moviment de l'Observança a Aragó, tot i que per simpatia

---

banda del treball ja citat de LÓPEZ-VIDRIERO, «Por la imprenta», no coneixem més estudis de la bibliofília de l'emperadriu Maria d'Àustria.

50. Cal afegir en aquest marc la mateixa història del convent descalç, que fou fundat l'any 1559 per la germana de Maria, la reina Joana d'Àustria i de Portugal: Karen María VILACOPA RAMOS, *El monasterio de las Descalzas Reales y sus confesores en la Edad Moderna*, Madrid, Visión Libros 2014. En un segon estadi d'aquesta recerca seria interessant aprofundir en la relació que s'estableix entre aquest cenobi i el convent de Gandia, així com la relació de Francesc de Borja, Joana d'Àustria i els inicis del moviment jesuític. Creiem que bé podria tractar-se d'una altra via de recepció de la *Chronica* franciscana a la Península.

51. Cf. DOLSO, «I manoscritti», p. 191.

52. Cf. EAD., «La *Chronica*... agiografia», p. 63.

53. Cf. DOLSO, «La *Chronica*... agiografia», pp. 85-86, on s'assenyala que la relació entre la *Chronica XXIV Generalium* i el moviment observant és una de les qüestions irresoltes, perquè que l'autor silencia aquesta polèmica.

amb la difusió que tingué l'obra en territori peninsular ibèric —i cal afegir també itàlic—, no deixa de ser una possibilitat. Sí que resulta evident que a hores d'ara no es detecten indicis de l'existència d'un *milieu* especialment favorable a la còpia i a la lectura d'aquesta obra a Catalunya. Existí realment? Calia un tal *milieu*? O es demostren una vegada més les divergències en la difusió i implementació de l'observança a la Península? Si fos així, aleshores cal preguntar més incisivament com encaixa la *Chronica* en la recepció de la literatura franciscana a casa nostra.

Les dades que hem pogut aportar fins aquí permeten parlar d'una cultura librària comuna en els moviments de reforma de l'orde dels framenors. Els *milieux* d'emissió de la *Crònica dels XXIV Generals* a la Península són espais marcadament reformadors —amb l'excepció del testimoni madrileny, tothora incert—, de la mateixa manera que s'esdevé en els espais de recepció de l'obra, on, aquí sí, els exemplars coneguts són llegits invariablement en un context observant, recol·lecte i descalç.

Amb l'afany d'estudiar la cultura librària dels franciscans observants a Portugal, l'investigador portuguès José Adriano de Freitas Carvalho es proposà relacionar les dades de caràcter librari, procedents dels inventaris de les biblioteques observants del segle xv, amb els escrits villacrecians recopilats per Lope de Salazar.⁵⁴ Seguint la seva estela, si ens fixem en tals escrits, s'observa que en aquestes congregacions les lectures

deben ser principalmente el Evangelio, e la regla de Honorio, que prometemos con sus estrechas declaraciones, e la regla Antigua de Nro. P. San Francisco que nos concedió el Papa Inocencio sin bula, e el Testamento de San Francisco. E después de éstas, las *Flores* e las *Corónicas* de San Francisco, que son la lección asignada del viernes, e la esclarecida disputación de los Padres antiguos de Italia sobre la regla, e[*l*] tratado de la obediencia e todas estas lecciones, que son de San Francisco, se deben leer e repartir por los viernes [...].

Después de esto, en los otros días, se deben leer e ordenar las lecciones de San Buenaventura, e de San Juan Casiano, conviene saber, *De statutis monachorum*, e las veinte e cuatro *Colaciones*, e San Juan Climaco, e San Bernardo *De disciplina monachorum*, e la doctrina de San Jerónimo, e Ricardo *De Patriarchis*, e la Biblia⁵⁵

54. Cf. CARVALHO, «*Nobres letras...*». Els textos del frare Lope de Salazar són editats a «Escritos villacrecianos», *Archivo Ibero-Americano*, 17 (1957), 661-945.

55. Cf. *Memoriale Religionis o Breve memorial de los oficios activos y contemplativos de la religión de los Frailes Menores*, a «Escritos villacrecianos», *Archivo Ibero-Americano*, 17 (1957), 687-713: 711. Tornen a recomanar-se aquestes mateixes lectures en el *Memorial de la vida y ritos de la Custodia de Santa María de los Menores*, a «Escritos villacrecianos», *Archivo Ibero-Americano*, 17 (1957), 714-746, en concret pp. 744-745. CARVALHO («*Nobres letras...*», 52-53), s'interessa per les obres historiogràfiques franciscanes i interpreta que les «corónicas primeras e más antiguas» o «corónica antigua ou corónica dita de Alvernia», que apareixen en els textos de Lope de Salazar, es poden identificar amb un text més o menys complet del *Speculum Perfectionis*.

Aquesta galeria d'obres franciscanes i espirituals revelen l'esperit librari d'aquestes comunitats, interessades, entre altres coses, en el coneixement de les *Coròniques* antigues, una de les quals interpretem que podria ser el nostre text o alguna versió anterior a la fixació del text de la nostra obra.⁵⁶ De la mateixa manera, se sap que en el convent descalç de Madrid, a la cambra dels Reis, un palau separat de la zona de clausura per una porta, l'Emperadriu Maria tenia al seu servei dues religioses que resaven en veu alta oracions i devocions i, durant una hora diària, li llegien llibres espirituals i devots. Durant les lectures, aquest espai va esdevenir un punt de trobada, on un cop acabada la lectura, es debatia el tema tractat. A més, també coneixem que una de les lectures de les novícies de les *Descalzas* és la *Regla de santa Clara*, així com les cròniques franciscanes, en les qual els pares espirituals eren presentats com a models de conducta. Igualment, la catalogadora d'aquest fons, María Luisa López-Vidriero, ha intentat explicar l'interès de Maria d'Àustria per les cròniques franciscanes, en concret per l'obra del cronista franciscà Marcos de Lisboa, com un record de l'estreta vinculació que la Casa d'Àustria tenia amb l'orde dels framenors.⁵⁷ De nou, doncs, es veu com la recepció de la *Crònica* encaixa dins la lectura i l'interès que tenen aquestes congregacions per les obres historiogràfiques de l'orde.

Tornant als escrits villacrecians, també s'hi tracta sobre la necessitat de tenir llibres a les cases, i és per aquí que s'intueix el treball de còpia. Lope de Salazar diu que per satisfer aquesta necessitat el remei és «procurar papel de lo mayor, pues pargamino non podemos», i explica que es veuen forçats «que de mala letra o buena, los fraires que pudieren escribir, escriban, e procuremos el papel e pargamino que pudiéramos, e los nuestros subcesores añadan lo que podieren».⁵⁸ També recomana que siguin acceptades les donacions que els novicis vulguin fer de llibres i pergamins. Tant l'exemplar portuguès com el castellà de *Scala Coeli* de l'Abrojo són exemples clars d'aquestes necessitats i fan palès que era una pràctica estesa en aquestes comunitats reformistes de framenors.

Com demostra el treball interessantíssim de l'investigador Carvalho, en els oratoris portuguesos hi havia una lectura de caràcter observant que donava com a resulta biblioteques força similars entre elles. Malgrat que no es conserven inventaris o catàlegs antics de les congregacions d'àmbit ibèric, al llarg

56. Cf. CARVALHO, «*Nobres leteras...*», pp. 32-33.

57. Cf. LÓPEZ-VIDRIERO, «Por la imprenta», 196-198 i 205.

58. Cf. *Constituciones de la Custodia de Santa María de los Menores*, a «Escritos villacrecianos», *Archivo Ibero-Americano*, 17 (1957), 747-774: 768. En les *Segundas satisfacciones* tornem a trobar una referència a la còpia de llibres, quan el frare Lope de Salazar acusa la pobresa i la «gran mengua de libros, ca casi todos los libros desta Custodia han de pasar por los pulgares de los frailes» com a possibles causes dels defectes de l'Ofici eclesiàstic en les cases villacrecianes (*Comienzan otras respuestas o satisfacciones fechas en Linares, de los sentimientos nuevos a los mesmos sobredichos Custodio e Guardianes*, a «Escritos villacrecianos», *Archivo Ibero-Americano*, 17 (1957), 852-896: 866).

d'aquesta investigació hem detectat un corpus literari propi d'aquesta cultura franciscana que, en major o menor mesura, també forma part de l'àrea de recepció i d'influència de la *Crònica dels XXIV Generals*.

Aquesta cultura librària franciscana d'àmbit peninsular s'ordeix a partir d'una interacció de textos i d'una implicació d'agents i *milieux* culturals comuns. Està formada per una sèrie d'escrits i llegendes que circularen de manera exempta, i que en diferents moments diversos es van recopilar, amb components d'intertextualitat notables. La mateixa *Crònica dels XXIV Generals* ja n'és un exemple d'això, i també es veu en la *Llegenda dels màrtirs de Marroc* o en el *Floreto*. Val a dir que tot plegat conforma un continu franciscà ibèric fàcilment reconeixible.

En el cas de la *Llegenda dels màrtirs de Marroc*⁵⁹ s'observa, d'una banda, que una de les versions que en van circular és còpia textual de la llegenda reportada per la *Crònica dels XXIV Generals*, la qual circulava de manera exempta, dividida en nou lliçons, com demostren els folis conservats en el còdex de la Biblioteca Pública Municipal do Porto, Santa Cruz 29.⁶⁰ A més, en una altra versió d'aquesta mateixa llegenda, coneguda com la *Llegenda de Santa Cruz de Coimbra*, hi ha també un agent implicat en la seva difusió, l'esmentat João da Póvoa. Es llegeix en el colofó de la *Llegenda*:

Dei gratia et diligentia fratris Johannis de Pouoa, prouincialis obseruantiae ordinis minorum Portugaliae, anno Christi 1476. – Frater Franciscus Yspalensis scripsit legendam.⁶¹

Així, doncs, João da Póvoa és el comitent de la còpia feta per Francisco de Sevilla, el qual segurament assumí més que una simple tasca de copista.⁶² Finalment, la crítica portuguesa ha relacionat l'interès que suscità aquesta *Lle-*

---

59. Han estudiat aquesta obra Andrés IVARS, «Los mártires de Marruecos de 1220 en la literatura hispano-lusitana», *Archivo Ibero-Americano*, 40 (1920), 344-381; Isabel Rosa DIAS, «La légende des cinq martyrs franciscains du Maroc (1220) dans son contexte portugais», *Franciscana. Bollettino della Società internazionale di studi francescani*, XI (2009), 1-28. Per no dificultar més l'explicació, s'obvia ací la difusió que tingué en època moderna aquesta llegenda, així com la seva difusió dins la historiografia portuguesa, analitzada per Henri GUERREIRO, «Del *San Antonio de Padua* a los cinco mártires de Marruecos, Rui de Pina y Mateo Alemán: aproximación crítica a una fuente portuguesa», *Criticón*, 31 (1985), 97-141, o per Isabel DIAS, «D. Pedro Sanches e a lenda dos cinco mártires», dins Carlos Guardado da SILVA (coord.), *O Imáginario Medieval*, Torres Vedras, Colibri – Câmara Municipal de Torres Vedras 2014, 123-131.

60. Cf. DIAS, «La légende», 5-6 i nota 11. El text es troba editat a *Portugaliae Monumenta Historica: a saeculo octavo post Christum usque ad quintumdecimum*, Olisipone, Typis Academicis 1861, vol. I: *Scriptores*, 113-116.

61. Cf. DIAS, «La légende», 5-6 i nota 10. Aquesta *Llegenda de Santa Cruz* es preserva en el mateix còdex de la Biblioteca Pública Municipal do Porto i també ha estat editada a *Portugaliae Monumenta Historica*, 105-113.

62. Cf. IVARS, «Los mártires», 354.

genda dels màrtirs de Marroc en el mateix *milieu* on hem situat la nostra crònica, és a dir, el moviment de l'observança.⁶³

Un altre dels casos que val la pena subratllar és el *Floreto*, esmentat diverses vegades en aquest treball. D'una banda ha estat transmès de manera parcial en el mateix manuscrit castellà de la *Crònica dels XXIV Generals* conservat al Collegio Sant'Isidoro de Roma; per altra banda, també és una de les obres que compra fra João da Póvoa per enriquir la biblioteca de l'oratori de Santo António de Vila Franca, de caràcter marcadament reformador.⁶⁴ Curiosament, a més, se sap que en un altre oratori observant, el de Santa Maria de Ínsua, un exemplar català o aragonès del *Floreto* apareix repertoriat en l'inventari que va fer João da Póvoa l'any 1491.⁶⁵

Aquests exemples,⁶⁶ tot just apuntats, volen servir com a toc d'atenció per subratllar la necessitat de continuar estudiant aquest corpus literari franciscà comú en l'àmbit peninsular, ja que estem convençudes que el seu coneixement també pot ajudar a traçar molt millor l'*iter* de la nostra crònica.

3. Conclusions

Una primera aproximació a la *Crònica dels XXIV Generals* en àmbit ibèric ha permès d'extreure les conclusions següents:

1. Es publiquen els fragments catalans d'aquesta obra conservats a l'Arxiu-Biblioteca dels Franciscans de Catalunya, fins en aquest moment ni coneguts ni estudiats per la crítica. No s'ha pogut delimitar amb precisió el context d'emissió i recepció de l'obra a casa nostra. La manca d'indicis clars fa dubtar

63. Cf. Maria de Lurdes ROSA, «Do "santo conde" ao mourisco mártir: usos da santidade no contexto da guerra norte-africana (1415-1521)», dins Michael KRAUS – Hans OTTOMEYER (eds.), *Novos Mundos – Neue Welten. Portugal und das Zeitalter der Entdeckungen*, Dresden, Sandstein Verlag 2007, 88-105, citem a partir de la versió portuguesa disponible a <https://tinyurl.com/y56sbat6> [10/08/2019], 8-11.

64. Hi ha diferents edicions del *Floreto* ibèric, entre elles, *Floreto de San Francisco (siglo XV)*, Madrid, Editorial Cisneros 1998, o *Floreto de Sant Francisco (Sevilla, 1492): Fuentes franciscani y literatura en la península Ibérica y el Nuevo Mundo*, Madrid, Fundación Universitaria Española, Universidad Pontificia de Salamanca 1998. Tanmateix, queda pendent abordar l'estudi d'aquesta obra en tot el context franciscà ibèric, en el qual les obres literàries es relacionen a través d'agents i *milieux* comuns.

65. Cf. CARVALHO, «*Nobres leteras...*», 211.

66. Un altre possible cas que s'afegiria al corpus literari franciscà ibèric és l'*Arbor vitae crucifixae Jesu Christi* d'Ubertino da Casale. Com assenyala José Adriano de CARVALHO, a banda del text portuguès analitzat en «Acheegas ao Estudo da Influência da *Arbor Vitae Crucifixae* e da *Apocalypsis Nova* no Século XVI em Portugal», *Via spiritus*, 1 (1994), 55-109: 62, hom sap que va circular en àmbit ibèric una traducció castellana, destinada a la reina Isabel la Catòlica, mentre que entre 1404 i 1406, a partir d'un exemplar prestat per Benet XIII, el rei Martí I impulsà la seva traducció al català. Desgraciadament, encara no s'ha examinat la circulació peninsular de l'obra ni la influència que Ubertino exercí a Castella i a Aragó.

si realment existí a Catalunya un ambient semblant al moviment reformador interessat en la lectura i la difusió d'aquesta crònica franciscana. Si no fos el cas, caldria qüestionar si i com aquesta característica s'ha de relacionar amb la implementació de la Regular Observança a la província franciscana d'Aragó.

2. Queda clar que la *Chronica XXIV Generalium* circulà en àmbit ibèric. En la seva tradició llatina, que encara no ha estat estudiada de manera exhaustiva, s'observa que el text es difon de manera fragmentària, a través de volums miscel·lanis, o refós com a obra nova, com és el cas del testimoni portuguès de la Biblioteca Pública Municipal do Porto. Les versions romàniques en territori ibèric tenen la característica de transmetre l'obra de manera incompleta, acabant al vuitè o desè General, i, a hores d'ara, encara se'n desconeix la filiació textual.⁶⁷ Llevat de la catalana, hem pogut contextualitzar aquestes versions en *milieux* pròxims a les reformes franciscanes dels segles XIV, XV i XVI: des de les anteriors a l'observança, amb el primer moviment a la província d'Aragó, fins al moviment descalç, el darrer esglaió de la reforma en l'orde franciscà.⁶⁸ Segurament perquè, com afirma Maria Teresa Dolso, els frares observants entengueren aquesta crònica no només com un simple text historiogràfic per recordar el seu passat, sinó per a legitimar-se com a successors del primer franciscanisme.⁶⁹

3. Existeix una cultura librària, encara molt poc investigada, que demostra els vincles existents entre les diferents comunitats franciscanes peninsulars i es fa evident en un corpus literari ric i complex, amb agents i *milieux* culturals a vegades comuns, al servei de les reformes observant, recol·lecta i descalça dels framenors.⁷⁰

---

67. És més, ni tan sols cap especialista ha tingut a les seves mans reproduccions de tots els exemplars. Andrés Ivars, malgrat que no consultà directament el còdex romà, tingué a les seves mans còpia d'alguns fragments del text a través de Josep Maria Pou. Així va poder concloure: «se trata de una misma versión, salvo algunas insignificantes variantes que se refieren a haberse introducido en el texto de la copia de San Isidoro algunas palabras y verbos más modernos» (IVARS, «Una versión», 262).

68. Cf. ANDRÉS MARTÍN, «Primeros pasos», 151.

69. Cf. DOLSO, «La *Chronica...* agiografia», pp. 63-64.

70. Cf. Marc BORIOSI, «Ré-inventer Saint François. Les réécritures en langue vulgaire des légendes de Saint François dans les milieux franciscains réformateurs italiens (fin xive – fin xve siècles)», dins Pierre CHASTANG (dir.), *Le passé à l'épreuve du présent. Appropriations et usages du passé du Moyen Âge à la Renaissance*, Paris, Presses de l'Université Paris-Sorbonne 2008, 359-373, on es vinculen els moviments reformadors com a agents implicats en la circulació d'un tipus determinat d'obres literàries franciscanes.

4. Edició de la *Crònica dels XXIV Generals de l'Orde de Framenors*

SIGLES

add = afegit

BC = Biblioteca de Catalunya

BRIQUET = Ch. M. BRIQUET, *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, 4 vols., Leipzig 1923.*cancell* = ratllat*Chronica* = *Chronica XXIV Generalium Ordinis Minorum* (Analecta Franciscana, tomus III), Ad Claras Aquas (Quaracchi), Ex Typographia Collegii S. Bonaventurae, 1897.*corr* = corregitDÉROLEZ = Albert DÉROLEZ, *Codicologie des manuscrits en écriture humanistique sur parchemin*, Turnhout, Brepols 1984, II vols., «Fiche-mémento pour les descriptions codées», esquema 13.*et* = i*interlin* = interlineat*litt* = lletra*pro* = en comptes de*seq* = segueix4.1. *Descripció de manuscrit*

Barcelona: ABFC, Fragments, carp. 2, ms. 04.

I. ENQUADERNACIÓ inexistent.

II. COS DEL VOLUM

1. Composició material: Manuscrit homogeni.
2. Matèria: Paper.
4. Folis: a) [1375]; b) [1376] (fol. ant. lxxx[v]); c) [1377]; d) [1379] (fol. ant. [lxxxix]-xc).
5. Dimensions:
  - a) 321 x 198 (bifoli); 210 x 199 (foli).
  - b) 321 x 198 (bifoli); 186 x 198 (foli).
  - c) 321 x 198 (bifoli); 138 x 198 (foli estret); 188 x 198 (foli ample).
  - d) 318 x 198 (bifoli); 181 x 198 (foli).
6. Plecs: Els fragments formarien part de dos plecs diferents: del primer se'n conserva un únic bifoli fragmentari, mentre que del segon plec se'n conserven tres bifolis. Aquests formarien un plec del qual no sabem quants bifolis exteriors i interiors s'han pogut perdre. El buit interior de text equival

a l'edició llatina: p. 164, l. 4 – p. 171, l. 4, que ocuparien aproximadament dos bifolis de la versió catalana.

8. Foliació: S'observa una foliació antiga, en xifres romanes i en tinta sèpia als folis b), d).

10. Filigrana del cérvol de mig cos, amb banyes grans, del tipus Briquet 3277, documentat a Pisa el 1380 i Briquet 3278, documentat a Treviso el 1395.

11. Perforacions rodones als angles de la caixa d'escriptura.

12. Sistema de ratllat a la mina de plom.

III. CONTINGUT LITERARI

1a. Fragment a) recto, *inc.*: «(*initio mutilus*) frares del couent que anassen cuitadament a I traydor que dauien penjar de present...».

Fragment a) verso, *exp.*: «... E ab vn coltell leuales ne totes e donales ala pobra fembra (*fine mutilus*)».

2a. Identificació de l'autor i de l'obra: Fra Arnau de SARANNO (atribuït), *Crònica dels XXIV Generals* [*Vita fratris Iuniperi*].

4a. Edicions: *Chronica*, p. 57, l. 14 – p. 58, l. 28 [equival a *infra*, I-II].

1b. Fragment b) recto, *inc.*: «(*initio mutilus*) [...]bres contra deu que est del tot per cert digne que si es malait...».

Fragment b) verso, *exp.*: «... sent francesch tot alegre e resplandent hauent ales ab plomes resplandents e ab vngles a (*fine mutilus*)».

2b. Identificació de l'autor i de l'obra: Fra Arnau de SARANNO (atribuït), *Crònica dels XXIV Generals* [*Vita fratris Leonis*].

4b. Edicions: *Chronica*, p. 69, l. 28 – p. 71, l. 11 [equival a *infra*, III-IV].

1c. Fragment c) recto, *inc.*: «(*initio mutilus*) que uolgues benejr lo habit que sobre si auja tengut...».

Fragment c) verso, *exp.*: «... E con la mare amoltes esgleyes de sants lagues aportat e no agues trobat negun remey finalment [...] tornassen asa ca[sa] (*fine mutilus*)».

2c. Identificació de l'autor i de l'obra: Fra Arnau de SARANNO (atribuït), *Crònica dels XXIV Generals* [*Vita sancti Antonii de Padua*, *Vita fratris Simonis de Assisio*, *Vita fratris Christophori*].

4c. Edicions: *Chronica*, p. 158, l. 30 – p. 164, l. 4 [equival a *infra*, V-X].

1d. Fragment d) recto, *inc.*: «(*initio mutilus*) [a]uia i hom apellat pere que per molts ayns auja estat cec e oits los miracles que nostre senyor obraua...».

Fragment d) verso, *exp.*: «...o sos mjes prech uos que ab mj ensemps portets aquesta dolor que soffer E ab mj uo[...]la (*fine mutilus*)».

2d. Identificació de l'autor i de l'obra: Fra Arnau de SARANNO (atribuït), *Crònica dels XXIV Generals* [*Vita fratris Christophori, Vita sororis Agnetis*].

4d. Edicions: *Chronica*, p. 171, l. 4 – p. 176, l. 7 [equival a *infra*, XI-XVI].

IV. ESCRIPTURA

1. Caixa d'escriptura: 30 + 67 + 14 + 72 + 28 x 16 + 183 [fragment a), marge superior vertical]; 169 + 32 [fragment c), marge inferior vertical].
Reconstrucció de la caixa: 30 + 67 + 14 + 72 + 28 x 16 + *183 + 32.

2. Tipus de ratllat: Dues línies horitzontals i quatre de verticals, semblant a l'esquema de Dérolez, nº 43. La primera línia d'escriptura per sota (fragment a), en els altres fragments trepitjada. Número de línies: 30 (fragment a).

3. Tipus de lletra i mans: Escriptura semigòtica d'una mateixa mà.

4. Reclams: No se'n veuen.

5. Decoració: Rúbrica de capítol, títols corrents, calderons i a les majúscules tocs de color en vermell. Lletres inicials de capítol de dues unitats de pautat vermelles i blaves alternades, amb decoració de filigrana en color de contrast, és a dir, en vermell i lila, molt esvaïda a causa del pas del temps. S'observa la lletra de guia dins de la caplletra.

10. Revisions i correccions: S'aprecien correccions interlineals, algunes d'elles realitzades després de la còpia del manuscrit.

12. Notícies històriques: Presenta algunes anotacions identificatives del text, fetes al marge i en llapis, per fra Josep Martí Mayor († 2001).

V. CONCLUSIÓ

1. Estat de conservació: Força malmès. La tinta ferrogàlica ha provocat l'embrutiment del paper i, a més, el seu ús de paper engrutat, presenta restes de cola i també ha produït el traspàs de text d'un foli a l'altre. Cal afegir forats en el cos del text que dificulten encara més la seva lectura.

2. Datació: Finals del s. XIV – inici del s. XV.

3. Origen català.

4. Propietaris i procedència: Arxiu-Biblioteca dels Franciscans de Catalunya.

4.2. *Transcripció del text*

S'ha optat per una transcripció semi-paleogràfica del text. La nostra única intervenció ha estat puntuar mínimament el text, per a una major comprensió, i seguir fidelment l'edició del text llatí. Mantenim, per tant, l'ús de les grafies i/j, u/v, ús de les majúscules —excepte en els antropònims i topònims, que hem regularitzat segons l'ús modern. També respectem la separació de paraules.

les i mantenim els numerals escrits en representació de l'article indeterminat, de l'adjectiu numeral o de xifres, i els presentem en versaletes. Limitem les anotacions que acompanyen el text a notes de caràcter textual, el més concises, clares i breus possibles, per poder traslladar així al lector l'estat de conservació dels fragments. Els forats del suport que afecten el text són indicats mitjançant claudàtors i punts suspensius.

- I. Fragment a) recto, col. a = *Chronica, Incipit vita fratris Iuniperi*, p. 57, l. 14-24. Fragment a) recto, col. b = *Ibid.*, p. 57, l. 27 – p. 58, l. 3.

(*initio mutilus*) frares del couent que anassen cuytadament a I traydor que dauien penjar de present Car jal tarigaçauen a la forcha⁷¹ lo qual no paria que molt se curas de confassio ne dela salut dela sua anjma ne encara dela mort corporal e que per amor de Deu lo uolguessen jnduir a confassio abona part enguisa que pus lo cors perdia que no perdes la anjma. Lo Guardia qui era tot deuot ana cuytadament al dit frare Juniperi.

E comse fós atañçat al frare oi frare Iuniperi qui cridaua dient catiuells no façats Car aquesta corda nafra la mia cama. Oint aço lo Guardia cogitas que fos frare Iuniperi axi com era Car en la ueu <conatz>⁷² que auia oida li donaua res que aquell fos e per ço com la multitut dela gent feya gran brogit no podia be perpendra si era la ueu del dit frare Empero ab gran dificultat ell uench entro al frare. E com fo a ell leuali lo uel que auja en la cara del qual lauien enbenat segons que es de custuma e conaguelo <e sens pensari>⁷³ efou ne tot marauallat. E frare Junjperi quax qui nos curas delas pr[opies passions...] | [...]re sots rient li respos o Guardia tu est gras e gros e no estarjes be sens gonella nola vull. Lauos lo Gardia prega los execudos dela sentència E lo pobla quj entorn lj estaua quel esperassen entro que per obtanjr gracia agues soplicat al dit Nicholau. E aquells cregueren que fos dela j⁷⁴ sua perentola e del seu ljnage E agueren ne compassio e esperaren la resposta del dit tiran. E lo dit Gardia ana al dit tiran e ab grans lagrames e grans plos jntimali que aquell que auia manat que fos manat penjat axi com atraydor Era J dels pus perfets frares que fos en tot lo mon quj auia nom frare Junjperi.

E lo dit tiran Njcholau sobra tota manera marauallat quj ja auia oida la santadat del dit frare tot paoruch acorrech al loch on lo frare era e agenollas denant frare Juniperi pregant lo humilment que li perdone. E lo frare perdontant li uolantarosament fo del tot delliurat. E lo dit Njcolau apres que frare Junjperi fo delliurat dix are se uertaderament que ara se antança la fi dels meus

71. h] *interlin*

72. *cancell*

73. *cancell*

74. j] *interlin*

mals e dela uida corporal. Car pus que aquest sant hom he axi cruelment tractat sensa colpa jat sia que jngnorantment ho age fet Deus daci (*fine mutilus*)

II. Fragment a) verso, col. a = *Chronica, Incipit vita fratris Iuniperi*, p. 58, l. 6-16. Fragment a) verso, col. b = *Ibid.*, p. 58, l. 18-28.

(*títol corrent*) ¶ SENT FRANCESC PRIMER GENERAL ¶ FFRARE JUNJPERI (*fi de títol corrent*)

(*rúbrica*) En quina manera tota la sua gonella o part daquella e tot ço que auer podia donaua als pobres (*fi de rúbrica*)

Tanta pietat e caritat auia als pobres lo dit frare Junjperi que auagades com trobaua algun pobra lo qual segons labit que dafora portaua a paria pus pobra que ell tantost descosia la managa e lo capero o alguna peça del seu abit e donaua al pobre.⁷⁵ E per ço com lo Guardia li auia manat que nagu no donas cota la sua⁷⁶ ne⁷⁷ semblant part daquella. E com j^a uagada encontres a i pobra⁷⁸ damanant almoyna tot plagat per compassio dix Car frare no he quiet do si no la cotala qual semblantment not pusch donar Car son ligat per manament de obadiencia a mj feta. Empero si tu lamtolls uerament yo no to uedare. E lo pobra⁷⁹ oides les perauls despullalo e pres labit e anassen e lexalo tot nuu. E apres tornassen als frares e dix que per i hom era estat despullat.

E crexen continuament en ell pietat e caritat no tansolament la sua goneilla mas los lí[bras e los...] | frare Iuniperi no ho trobas e que nou donas als pobres.

(*rúbrica*) Con dona les campanetes que penjauen en la frontal del altar major a vna fembra pobre la uigilia de Nadal (*fi de rúbrica*)

E com vna uagada en la festa de Nadal en lo conuent⁸⁰ de la Ciutat de Assis aprechs del sacrista gardas laltar major qui era molt ricosament ornat E com en vna hora de prop laltar ell fos accupat per altes meditacions vna pobra fembra damanali almoyna. E respos li dient uine e ueure si en aquest altar axi ornat pore trobar alguna cosa quiet puscha donar. E en laltar estaua i fort precios frontal on penjauen campanetes dargent. E com frare Iuniperi agues

75. pobre] *corr pro* pobre.

76. Hom ha percebut el canvi d'ordre i ha afegit una *b* damunt de *cota* i una *a* sobre l'article (*la*), per tal d'indicar la seqüència de lectura correcta: «la cota sua».

77. per] *add interlin*

78. pobra] *corr pro* pobre.

79. pobra] *corr pro* pobre.

80. conuent] *litt o interlin*

guardat⁸¹ tot lornament del altar uiu⁸² les dites⁸³ campanetes dargent e dix e aque hinc son posades aquestes campanetes si no a super fluitat? E ab vn coltell leuales ne totes e⁸⁴ donales ala pobra fembra (*fine mutilus*)

III. Fragment b) recto, col. a = *Chronica, Incipit vita fratris Leonis*, p. 69, l. 28 – p. 70, l. 4. Fragment b) recto, col. b = *columna retallada que només presenta les dues o tres primeres lletres de les paraules d'inici de línia, per la qual cosa no la transcrivim.*

(*initio mutilus*) [...] -bres contra Deu que est del tot per cert digne que si es malaít tu respon e noy muts naguna cosa Entre los maleyts⁸⁵ es digne que sies comptat. E frare Leo dix uolanter pare. E sent Francesch ab moltes lagremes e sospis e batiments de pits E ab gran clamor dix O senyor uer deus del cel e⁸⁶ de la terra yo he comes contra tu tantes jniquitats e mals que digne son per cert de esser malejt. E frare Leo respon o frare Francesch Deus te fara eytal que entre los beneyts seras singularment beneit.

E sent Francesch marauallanse que frare Leo responia per lo contrarj repres-lo dient per que frare Leo no respons axi com yo tanseny e⁸⁷ jot man? Per santa obadiencia que respones exi com yo tenformare. Yo djre⁸⁸ exi o frare Francesch catiuell penses te que Deus te agemerce con tant peccats ajes comesos contra lo pare de mjsericordia e Deu de tota consolacio que no est digne de trobar mjsericordia? E tu frare Leo bestiola res[pon] (*fine mutilus*)

IV. Fragment b) verso, col. a = *columna retallada que només presenta les dues o tres primeres lletres de les paraules d'inici de línia, per la qual cosa no la transcrivim.* Fragment b) verso, col. b = *Chronica, Incipit vita fratris Leonis*, p. 70, l. 36–p. 71, l. 11.

(*títol corrent*) (*initio mutilus*) [GENER]AL | ¶ FFRARE LEO (*fi de títol corrent*)

| fam enlomon Mas per los merits de i pobra qui uiu o perlongara empero com aquell sera mort en aquella fam orribla comançara poderosament entant que jnnumerables homens per lo destreyment⁸⁹ dela fam morran. E apres sa

81. guardat] *litt u interlin*

82. uiu] *corr pro ueu.*

83. dites] *interlin*

84. e] *add*

85. maleyts] *litt t add*

86. e] *interlin*

87. e] *interlin*

88. djre] *litt j add*

89. destreyment] *corr pro destreximent.*

mort aparech sent Francesch afrare Leo dientli frare Leo aquella fam tan gran la qual yo digui mentra uiuia que deuia esdauanir deu uenir enaquest any. Car yo era aquell pobrallet per los merits del qual Deus tardaua de trametra aquella. E apres vj mesos uengue tanta fam que moltes persones per gran fractura moriren.

(*rúbrica*) Con sent⁹⁰ Francesc aparec afrare Leo ab ales eab vngles (*fi de rúbrica*)

Con vna vagada frare Leo desigas ueure molt sent Francesch qui ja era mort e per amor daço en i loch de gran hermitatge se affligis denant nostre Senyor per de⁹¹ junjs e per oracions ueus que li aparech sent Francesch tot alegre e resplandent hauent ales ab plomes resplandents e ab vngles a (*fine mutilus*)

V. Fragment c) f. 1r, col. a = *Chronica*, fi de *Incipiunt aliqua de vita et miraculis sancti Antonii de Padua...* – inici *Incipit vita fratris Simonis de Assisio*, p. 158, l. 30 – p. 159, l. 7. Fragment c) f. 1r, col. b = *Chronica*, *Incipit vita fratris Simonis de Assisio*, p. 159, l. 10-21.

(*títol corrent*) ¶ COMENCA LA VIDA DE FRARE | SIMON DE ASSIS (*fi de títol corrent*)

(*initio mutilus*) que uolgues benejr lo habit que sobre si auja tengut. E sent Francesch beneilo E apres endosos desperagueren. E aquell soptosament romas garit E per aquesta soptosa sanjrat que auja rehebuda tots aquells qui aquj eren foren conuertits en gran marauella. E apres ujsque XIJ anys e null temps apres que fo guarit porta clau de negun tresor que agues si no de i armarij on tanja aquell beneyt habit ab lo qual mori e fo soterrat.

(*rúbrica*) Comenca la vida de frare Simon de Assis (*fi de rúbrica*)

En lo començament dela orda quan encara sent Francesch ujsques uench ala orda i joue apelat frare Simon de Assis al qual dona nostre senyor Deus tanta gracia de benediccio que prouench atanta eleuacio de pensa e contemplacio que tota la sua ujda era mjral de santadat E en la sua anima era ujsta la ymatge dela diujnal bonea. E segons que yo oi dir aquells qui ab ell aujen conuersat defora la cella atart [...] | lo boscatge E empero parlan[...] altes e ten profundes coses [...] E dela amor de Ihesu Christ que [...] les sues paraules paria que [...]no dom mas sobre tot hom [...]. Com i uespre fos anat al bo[scat]-ge ab frare Jacme de Ma[ssa] e ab daltres frares per auer co[...] e

90. seq Con vna uegade frare Leo *cancell*

91. de] *litt e interlin*

rahonament de Deu perla t[...] dolçament e tan deuota dela [...] [a]mor de Ihesu Christ segons que [...] dix aquell frare qui present hi [...] estat que com per tota la njt ag[...] estat enaquells colloquis ujjar[...] los donaua que fort poc hi [...]guessen estat.

Aquest frare a[...] frucio⁹² de tanta suaujtat [...] [s]pirit que con sentia les uisitacio[ns] diujnals e les jnflamacions [d] amor posauas enlo lit exi[...] si uolgues dormjr Car la [...]au tranquillitat del sant [...] no tan solament requer [...] de pensa hoc encara de cors[...] soujn era arrapat. En aquest[...] ujsitacions Edeles parts [...] era fet tot jnsensible. E esdeu[...] se vna uagada com fos tjrta [...] arrapament enles coses celes[...] als [...] (*fine mutilus*)

VI. Fragment c) f. 1v, col. a = *Chronica, Incipit vita fratris Simonis de Assisio*, p. 159, l. 23 – p. 160, l. 2. Fragment c) f. 1v, col. b = *Ibid.*, p. 160, l. 4-16.

(*títol corrent*) ¶ SENT FRANCESC PRIMER GENERAL | ¶ FFRARE SIMON DE ASSIS (*fi de títol corrent*)

(*initio mutilus*) vna brasa de foch sobre lo seu peu e estec aqui entro que fo appagat. E frare Simon no senti res daço E uejats gran mjracle enla sua carn no sentir neguna lesio per la brasa del foc.

E com vna uagada perlas feruentment de nostre senyor ab los frares vn joue de sent Seuerj molt ua qui enlo segle era estat molt noble delicat elaccio⁹³ se conuerti anostre senyor. E frare Simon donali lo habit de la orda dels framenors e reserua estoja les sues uestedures que enlo segle auja tengudes. E lo demonj lo bufament del qual fa encendre les brases apagades mes enlo dit joue ten ardens estimulacions de carn que desesperat que atanta temptacio de carn pogues contrerest[a]ranassen moltes uagades [a] frare Simo djentli frare Simon reteume les uestedures pareque yo auja enlo segle Carno pusc soferir tantes temptacions. E frare Simon auent dell compassio començauli a parlar de Deu mo[...] | del tot uolia tornar enlo mon dient que no podia soferjr ten ardens estimulacions. E lauos frare Simon auent dell compassio dix li ujne fill meu e seu de prop mj. E aquell tot engustiat seent deprop ell reclina lo seu cap deuotament enla sua falda. E frare Simon leuan los vlls al cel ora ten feruentment per aquell que fo arrapat e fo finalment exausit. E exi aquell joue fo de tot dela sua tribulacio espegat exi que aquella ardor de tanta cobejança fo conuertida en ardor de gran caritat.

Con vn dia imal faydorfos jutjat aperdre los vlls per gran fervor e per dolçor de pietat a[qu]ell frare joua sen ana al governador rector dela terra en presencia del seu consell suplical per amor de nostre senyor que mjsericordiosament uolgues tanta sentencia reuocar. E com lo regidor menyspresant la sua peticio

92. frucio} corr *interlin pro fruacio*.

93. elaccio} add | et seq r es.

no ho uolgues fer lo joue aquell pus enflamat lo prega el suplica pus humjllment ab lagremes que li plagues que per la colpa del hom qui lo mal auja fet li tragues los seus vlls propis e que fossen [lexa]ts al dit mal faytor. Car aquell per uentura (*fine mutilus*)

VII. Fragment c) f. 2r, col. a = *Chronica*, fi *Incipit vita fratris Simonis de Assisio* – inici *Incipit vita fratris Christophori...*, p. 160, l. 23 – p. 161, l. 8. Fragment c) f. 2r, col. b = *Chronica*, *Incipit vita fratris Christophori...*, p. 161, l. 10-19.

(*initio mutilus*) [...] sanctedat finalment tancant lo seu final dia fo enlo conuent de Spolet onradament soterrat on enriqueit per gracia de moltes uirtuts enriqueix amolts de benjficis de sanjtats Car guarex amolts de diuerses malalties E exi fa molts mjraclcs entre los quals enlo uall de Spolet resuscita i mort. E daquest mjracle e damolts daltres provats sollempnament es estat certificat lo bisbe de Spolet al qual la examinacio dels dits mjraclcs fo comesa per papa Gregorj noue.

(*rúbrica*) Comença la vida de frare Christofol qui jau enlo conuent de Caturc la qual compila frare Bernat de Bessa custodi de Caturc (*fi de rúbrica*)

Exi com auexell dor macis ornat e enballit de moltes pedres precioses⁹⁴ Resplandi e luz lo sant pare frare Christofol enriqueit e en nobleit de molt bell e gran ornament de uirtuts del qual per ço com coses prolixes no son | [...] ço es rector de esgleya perroqui[al] menyspreada la uani[tat] esu[per]fluitat del mon segui sent F[ra]ncesch qui encara en aquell tem[ps] uiuia per abit e per conuersacio [...] rehebuda per sent Franchesch f[ou] trames en les pa[rt]s de Equitani[a] E aqui ab tot son estudi seru[ia] per]fetament a Ihesuchrist.

{*De eius humilitate profunda, pietate et vitae austeritate*}

Aquest auia ensi profunda humjllitat semblant d[...] [co]loma e pietat uisceral e cor[...] al auja gran compassio ma[ra]uellosament dela mjseria e aff[li]çio dels mjserables e affligits. [E] com encara lauos los frare[s] no aguesen certs lochs per [es]tar eyll seruia molt ab gra[n] pler e molt dolçament als lebrosos leuarlos los lu[rs] peus e denajants los tots [...] faentlos los lurs lits e pro[cu]rantlos diligentment tot [ço] que los era de necessitat. E ja[t] [sia] [...] que als altres fos piado[s...] Empero asimatem era molt a[uster] e cruel [e ma]cera[ua] lo seu cor[s] (*fine mutilus*).

94. Eccli 50, 10.

VIII. Fragment c) f. 2v, col. a = *Chronica, Incipit vita fratris Christophori...*, p. 161, l. 22 – p. 162, l.9. Fragment c) f. 2v, col. b = *Ibid.*, p. 162, l. 11-21.

(*initio mutilus*) [m]e[n]ja sino vna uaguada no dia [si]no enlo digmenge e en les fes[te]s sollempnes ne auia uirtut [...] hom ueyll ne com fos enla [...] [da]rrera edat no parja que fos [u]eyll. Entota la sua mortifica[ci]o dela carn seruaua hilaritat [...] cara laj[t]icia alagria que [la] part de dintre abundaua lo [...]ya estar enla cara tot alegre [...] la amor del cor li endolçeia [la] afflictio del cors.

{*De eius occupationibus et oratione et abundantia lacrymarum*}

Null temps entenia aociositat mas tot [a]nsios ente[n]ja ades aoracio ades alico o al[g]una accio o obre en conrear los [o]rts o an algun seruey dels frares.[...] fo hom de grans lagremes [en]les sues oracions E per fer oracio [a]uia vna cella molt estreta [fe]ta de uergues e de paylla ass[a]ts uil on ac moltes diujnals [co]nsolacions E dix que la gloriosa [uer]ge mare de deu li era appa[r]aguda e aço dix molt secre[t]ament ala qual e ala sua mare [m]adona sancta Anna [per] [cont]emplacio | [...] al altar E treualla foc del cel per encendre vn brando segons que es de custuma que tenja dauant laltar. E souin apparague vna coloma molt blanca sobra lo seu cap mentre celebraua. E lauos lo seruia i frare joue molt sant del qual ell era jnstruidor e jnformador lo qual era apellat Pere lo qual lexa son pare e sa mare e e totes lus grans riqueses qui james no uolt consentir als legots ne als affalagaments que li feyen ans tot aço menys quan⁹⁵ entra enla orda e cresque en tanta sanctedat que meresque de uoura la dita coloma meresch encara de uoure souin e parlar ab lo seu propi angel qui era la sua guarda. E com al començament ell ueent la coloma encare no auertis ne entenes lo tan gran senyal per que aqui era encalçauala e la esqujuaua per guisa que la fes lauar del cap del dit celebrant per que dona daço alguna tristor o molestia a sent Christofol. E con jatse sia que la Scriptura diga que Deus sia benigne e tot mjsericordios als peccadors diu (*fine mutilus*)

IX. Fragment c) f. 3r, col. a = *Chronica, Incipit vita fratris Christophori...*, p. 162, l. 21-34. Fragment c) f. 3r, col. b = *Ibid.*, p. 163, l. 1-11.

(*initio mutilus*) empero que dels peccats no deu hom esser sens paor per ço sent Christofol encara auia alguna paor dels peccats que en lo mon auja fets per tal prega lo dit fadri appell[at frare] Pere qui tot era angelical [...] sciencia del qual auia frare Christofol gran conaxença que enterrogas lo seu angel qui

95. quan] *litt q corr pro p.*

li era tan famjliar segons que dit auem del seu estament. E al fadri qui daço lenterrogaua respos langel ab suaus peraules dient no age paor Deus auant dels peccats comesos perell enlo mon perseuer tansolament en caritat.⁹⁶ Car ell sera fael seruidor de Ihesu Christ entro ala sua mort per que merexera finalment obtanjr la corona de ujda.

{Qualiter vitia et peccata reprehendebat, quamvis officio praedicator non esset, et quomodo sibi fuit revelatus obitus S. Francisci.}

No era per ofici preycador mas empero entre los homens preycava Ihesu Christ per diujnals laors e per santes exortacions e per aspres reprenjments e correccions de peccats entant que uerament ell portava Ihesu Christ segons lo seu⁹⁷ nom enlo cors per maceracio enlo cor per deuocio e enla boca per laor e denunciacio dela ley sua. Eyll era present enlo capitol dels frares com sent Fran[cesch] [...] | seguent manera E [...]gada fos uengut [...]s del b[...] de [...] li uja[...] mentre tor [...] fos ala porta dela casa [...] sent Francesch jeya ma[...] con tocant ala porta per ma[na]ment de sent Francesc fos d[in]tre entrat besa la ma de sen[t] Francesch deuotament la qua[l] li estes per pendre la sua [...]pe[r] la sua benediccio. E dix li sen[t] Francesch com sen deuja passa[...] fill tornats ala tua regio E digues als meus frares que yo he acabat a la bataylla daquesta present uida e [...] ala gloria de paradis. E[...] al mati recita la ujsj[...] fo atrobat que mossen[yer] [Fran]cesch en aquella hora [...] daquesta uida.

{De miraculis eius ostensis}

Per molts mjracles [...]tat manjfestat d[...] uirtut e de gracia es [...] pere nostre frare Christof[ol] (*fine mutilus*)

X. Fragment c) f. 3v, col. a = *Chronica, Incipit vita fratris Christophori...*, *De miraculis eius ostensis*, p. 163, l. 13-23. Fragment c) f. 3v, col. b = *Ibid.*, p. 163, l. 25 – p. 164, l. 4.

(*títol corrent*) ¶ SENT FRANCESC PRIMER GENERAL | ¶ FFRARE CHRISTOFOL
(*fi de títol corrent*)

(*initio mutilus*) en que era mort E com sent Christo[fol] [...]a e clamor dela sua [...] eta [...] e li ag[...]la sua ma [...]re lo seu [...] agues beneit faenli [sen]yal dela creu tantost per la [...]samare e menja e pres m[el] orament e

96. caritat] *interlin*

97. Seq cors *cancell*

aço era contra tota humana speranza mas reहेbe a questa gracia per lo dit sant frare Chris[to]fol.

{De puero a mortis periculo liberato}

Un altre fadri en aquella mateixa Ciutat appellat Pere com per gran malatia no pogues [moure] lo braç nello peu drets [...]ja de tot perduda la uis[ta ...] prop dela mort ajustan [...]a mare fo lo sant pare [frare] [Crist]ofol ala sua malatia ap[...]. [C]om hagues legida sobral [...] [eua]ngeli de sent Johan e del [...]o als peus lagues sen [...] lo senyal dela creu tantost [...] [res]tituida la sanjtat que pri[mera] auia.

Enla dita Ciutat [...] un] fadri com fos prop dela mort [...] [per]duda la peraula la sua [...] | protestacio que james nol lexaria entro que li agues retut son fill sanat e guarit. Ora lo dit sant anostre Senyor E lo fadri tantost ans que lo sant se [pertis] dell fo de tot guarit.

[... Un] hom dela dita Ciutat greument e molt de temps turmentat per malautia epilencia damana a sent Christofol quel beneis E tantost que ac rehebuda la sua benediccio fo perfetament delliurat dela dita malautia.

E vna dona de Saluaterra Con en la Ciutat de Caturc agues gran treball e [gr]eu per febra molt aguda ab gran deuocio ajnstancia damana que sent Christofol la ujsitas. E com fos aella uengut e orant sobra ella li agues de sobre fet lo senyal dela creu tantost fo ala primera salut que auja restituida.

Enlo bisbat de Caturc vna dona entenant ala [...]ra deles messes lexa son fill enlo camp e segaua lo blat daquell camp E mentre segaua lo fadri fo ferit de soptosa jnfirmitat e torna tantost mut. E con la mare amoltes esgleyes de sants lagues aportat e no agues trobat negun remey finalment [...] tornassen asa ca[sa] (*fine mutilus*)

XI. Fragment d) f. 1r, col. a = *Chronica, Incipit vita fratris Christophori...*, *De miraculus post eius mortem ostensis*, p. 171, l. 4-17. Fragment d) f. 1r, col. b = *Ibid.*, p. 171, l. 20-35. *Es conserva una tercera part de la columna, fet que dificulta la lectura del text, és per això que optem per presentar el text tal i com apareix disposat en l'original.*

(*initio mutilus*) [a]uia i hom appellat Pere que per molts ayns auja estat cec e oits los miracles que nostre Senyor obrau per lo seu sant feu [...] deuocio eytal uot sent Christofol tornem la ujsta Car siu fas yo ujsitare lo teu sepulcre ab vylls de cec. E fet lo uot tantost recobra la ujsta E apres ujsita exi com auja promes lo sepulcre molt deuotament.

En la parroquia de sent Cipria del bisbat de Caturc vna dona apellada Guillemona auja vn any e mes estada orba e feu uot que si lo sant hom li restituia la uista ella uisitaria ab vn cap de sera lo seu sepulcre e tantost recobra la ujsta per merits del sant.

Vna dona Bernada per nom enla Ciutat de Caturc comper molt de temps agues perduda la uista dun vll feu uot de uisitar lo sepulcre del sant ab i cap de cera e ab vna candela e cobra la ujsta E apres paga al sant allo que uotat auja.

Vn hom apellat Pere dela dita Ciutat mentre treballaua en vna ujnya ferjs greument en luyll ab vna serment exi que nisque molta sanch e per tota aque-lla njt no pogue dormjr ne [...] |

sepulcre ab [...]
merits del san[...]
de tota la no[...]

{De muto meritis fratris Christophori sanato.}

Un hom [...]
la per n[...]
e no podia [...]
de curacio [...]
cor asent [...]
cobra l[.] per [...]

{De liberato a morbo caduco}

tat auia [...]
auia aut [...]
e com la sua [...]
bar negun [...]
los mjrac[...]
feu li uot e [...]
seu sepulcr[...]
fo daquella [...]
tia delluir [...]
uia aqui ma [...]
blant [.] al [...]
gun remey [...]
al sant ho[...]
sa mare f[...]
e tantost c[...]
per merits de [...]

{*De liberatis a tremore.*}

Iohan[...]
blasf[...]
enla ujjili[...] (*fine mutilus*)

- XII. Fragment d) f. 1v, col. a = *Chronica, Incipit vita fratris Christophori...*, *De miraculus post eius mortem ostensis*, p. 172, l. 2/3-16. *Es conserva una tercera part de la columna, fet que dificulta la lectura del text, és per això que optem per presentar el text tal i com apareix disposat en l'original.* Fragment d) f. 1v, col. b = *Ibid.*, p. 172, l. 19-35.

(*títol corrent*) (*initio mutilus*) PRIMER GENERAL | ¶ FFRARE CHRISTOFOL (*fi de títol corrent*)

[...]send[...]
[...]s esgleyes e
[...]ren hi que a
[...]lcre de sent
[...] es estar per
[...] gran deuocio
[...] pregant lo
[...]ts frares e
[...]ment curat de

[...] vna dona
[...] qui auia tre
[...] lagues por
[...]aria dela
[...] a casa elo
[...] portalo al sant
[...]ues lo fadrj
[...]tas trobalo
[...]njtat

{*De liberatis a fistula*}

Altre
[...]tat auja i
[...] e per molts fo
[...] podredura e
[...]rir e com sa
[...]ada [...] es

[...] lo dia que
 [...]ort E la fe[.]
 [...]t on lo sant
 [...] guaride dela

[...] dita Ciutat
 [...] pernada a
 [...] fistola [...]lla⁹⁸
 [...]o troba⁹⁹
 [...]na medici[na] [...]

| ab vna mamella de cera. E fet lo uot tantost fo guarjda e uisita ço que auia promes. E moltes altres dones de se[mblant] malautia son estades curades p[er] l]os merits del sant damunt dit.

{De liberatis a febribus.}

Alayda auja J¹⁰⁰ fembra¹⁰¹ enla dita Ciutat qui auja auda quartana dobla per tres anys e mes E com per negun metge non pogues trobar¹⁰² remey ojts los mjracles del sant anassen al seu sepulcre e dormj aqui i poc e feu uot que silaguaria ujsitaria altre uagada lo seu sepulcre e tantost fo guarida. E con apres dalscuns dies no sagues cura de pagar ço que auja promes tornali la quartana. E com vna ueyna li digues que per ço li era tornada com no auja complit lo uot que auia fet tantost torna al sepulcre e porta vna barra al coll e vna gran entorxa per pagar ço que auja promes e prega sent Christofol humilment que li perdonas i que li ajudas. E tantost fo guarida perfetament.

Vna dona Enla dita Ciutat auja son fill malaut de febra terçana quil auja tengut molt de temps e portalo al sepulcre del sant ab gran deuocio. E com lo fadrj agues aquj vn poc dormjt apperec li lo sant de Deu sent Christofol e dixli¹⁰³ leua fill car la tua fe e de [ta] mare (*fine mutilus*)

XIII. Fragment d) f. 2r, col. a = *Chronica, Incipit vita fratris Christophori...*, *De miraculus post eius mortem ostensis*, p. 172, l. 40 – p. 173, l. 14. Fragment d) f. 2r, col. b = *Chronica, Incipit vita sororis Agnetis, germanae sanctae Clarae*, p. 173, l. 17-28. *Es conserva una tercera part de la columna, fet que dificulta*

98. Il·legible a causa d'un bocí de paper enganxat.

99. Com en nota precedent.

100. auia i] *interlin*

101. *Seq ent cancell*

102. *Seq n cancell*

103. dixli] *litt x interlin*

la lectura del text, és per això que optem per presentar el text tal i com apareix disposat en l'original.

(*initio mutilus*) tornassen a sacasa e com fo en sa casa tantost lo pres soptosament molt greu malautia. E durant la malautia e donant li ue[...]acio greu Ana li lo cor enso que auia oit dels mjracles e en ço que auja dit e ac ne gran compuncio e penedença e dix ajudam monsenyer sent Christofol Car yo creu uertaderament que tu est sant e pots obrar miracles E prometre que si tum guareys que yo ujsitare lo teu sant sepulcre tantost com yo puscha. E fet lo uot tantost fo gorit e ana ujsitar lo sepulcre deuotament.

{De muliere, quae non poterat anulum extrahere, liberata.}

Vna dona nos podia traure lanell del dit Euota a sent Anthonj [*sic*] que ella li portaria lanell e vna candela fet lo uot trachse lanell del dit sens neguna ujolencia.

{De supertunicali perduto et invento.}

En la Ciutat de Caturc hauia vn hom feya feyna en vna vjnya e com sen uolch anar no troba la cota sua enlo loch on lauja posada. E fort torbat jnuoca sent Christofol humjment que lali retes e ell portarli hia vna candela al seu sepulcre. E fet lo uot anassen tot trist al seu sepulcre e tan |

[...]

[...]

E vna perti[...]

ella ne to[...]

nol pogu[e][...]

ren tots a[...]

ajudas e [...]

promesa [...]

dit sant [...]

paga e e [...]

ço que auia [...]

altres m[...]

laltres e [...]

ren fets [...]

sent Christof[fol] [...]

encara se [...]

los dema [...]

de nostre s[...]

al qual [...]

secula sc[...]

(*rúbrica*) Començ[a] [...] (*fi de rúbrica*)¹⁰⁴

Clar [...]
 au [...]
 segons li [...]
 [...]
 ment seg[...]
 cara en [...]
 dela qual [...] (*fine mutilus*)

XIV. Fragment d) f. 2v, col. a = *Chronica, Incipit vita sororis Agnetis, germanae sanctae Clarae*, p. 174, l. 3-13. *Es conserva una tercera part de la columna, fet que dificulta la lectura del text, és per això que optem per presentar el text tal i com apareix disposat en l'original.* Fragment d) f. 2v, col. b = *Ibid.*, p. 174, l. 15-25.

(*initio mutilus*) [...] -raua continu
 [...] m]sericordia
 [...] que li plagues
 [...] cia que ala su
 [...] casa de son
 [...] fos lo mon
 [...] orat E qui
 [...] dileccio de
 [...] mudar del
 [...] s carnals
 [...] santa amor
 [...] fos esposa
 [...] t al uerteder
 [...] al. A tor
 [...] u]jnal ma[...]
 [...] oratriu lo
 [...] ment dama
 [...] tment tot
 [...] apres de xv
 [...] ara Agnes
 [...] diujnal sen
 [...] sua sor E
 [...] dela sua uo

104. Es tracta de la rúbrica original: *Incipit vita sororis Agnetis, germanae sanctae Clarae*.

{...} uertadera

{...} serguir. E Cla

{...}ament dix | {...} prop lo crucifix E Clara que mes sentia de Deu jnstrujs la sua germane noujcia soptosament contre emd[ues] les germanes se leuaren noue[ll]es batalles dels lus cosins. Car com agueren oit que Agnes era a¹⁰⁵ nada a Clara sa germana lo seguent dia XII homens plens de furor dissimulants la conceduda [*sic*] malicia proposaren que pacificament e ab bona jntensio entrassen enlo loch on eren. E com foren dins tots se conuertiren e Agnes no curants de Clara Car de Clara ja abans sen eren desesperats e aconortats e digurenli per que est uenguda en aquest loc ten cuytada torna tantost acasa ab nos. E com aquella respases que nos uolia partir de sa sor Clara vn caualler feu [se en]jues ella ab cara terrible e de maluat coratge e ab los punys e ab los peus batella molt fortment esforçantse que lentragues per los cabells E los altres le empenyien ela tirauen per les mans. E la jouneta exi com si fos presa per mans de laons e toltadeles

XV. Fragment d) f. 3r, col. a = *Chronica, Incipit vita sororis Agnetis, germanae sanctae Clarae*, p. 174, l. 25-35. Fragment d) f. 3r, col. b = *Ibid.*, p. 175, l. 2-13. *Es conserva una tercera part de la columna, fet que dificulta la lectura del text, és per això que optem per presentar el text tal i com apareix disposat en l'original.*

mans de Deu oyida fortment Dient Germana mja molt cara ajudem no permetes que sia toltal al senyor meu Ihesu Christ. E com los uolents robados traguessen per força la dita jouneta que ab tot son poder los contrestaua¹⁰⁶ e li rompessen les uestedures e omplissen la carrera dels cabells que li arancauen Clara ab lagremes se posa en oracio demanant a nostre Senyor que uolgues donar fermetat de cor e de pensa ala sua germana Agnes.

E tantost dona Deus alcors de Agnes jaent en terra tanta de faxuguea e ponderositat que paria que fos en terra ficat e plantat en tant que los dits XII homens no la pogueren portar de part lo riu stant ells¹⁰⁷ nos esforçaren. E als seus homens qui feyen feyna en los camps e enles uinyes que aqui eren corre-gueren hi per ajudarlos mas per tot quant poder agueren no pogueren moure lo cors de terra E con en lurs forces se uessen defallens segons la ponderositat dela donçella¹⁰⁸ axaquaren en alt aquest tan gran mjracle ab paraules descarn dients Tota aquesta nit ha menjat plom e per ço no es marauella si pesa tant. E com mosenyer Mo[n]alt germa de son pare com a {...} |

105. a] *interlin*

106. *Seq ua cancell*

107. ells] *add*

108. *Corr pro* donçella.

al loch d[...]
 qui ab el [...]
 ques pertisse[...]
 no donass[...]
 [...]ias que [...]
 [...]
 ses foss[...]
 ua tot[...]
 [...]
 qual aques[...]
 portada [...]
 al seruey [...]
 Clara en[...]
 E agnes [...]
 mals que [...]
 colps que [...]
 peus li [...]
 jn nu[...]
 gracia [...]
 apres per [...]
 no gens [...]
 tis E a[...]
 ab ses p[...]
 los cabe[...]
 ro es a[...]
 jnnocent[...]
 qui per no [...]
 creu jn[...]
 asos pa[...]
 ronjuo[...]
 que agn[...]
 en tota [...]
 tedat [...] (*fine mutilus*)

XVI. Fragment d) f. 3v, col. a = *Chronica, Incipit vita sororis Agnetis, germanae sanctae Clarae*, p. 175, l. 17-27. Es conserva una tercera part de la columna, fet que dificulta la lectura del text, és per això que optem per presentar el text tal i com apareix disposat en l'original. Fragment d) f. 3v, col. b = *Ibid.*, p. 175, l. 30 – p. 176, l. 7.

(*títol corrent*) [PRI]MER GENERAL | ¶ SANCTA CLARA (*fi de títol corrent*)

(*initio mutilus*) [...]a per abadessa

[...]ent Fran[...]
 [...] anjmes
 [...]ia conuersacio
 [...]da com per
 [...]peraules e
 [...]Senyor com
 [...] amenys
 [...] en aquell
 [...] uoler de
 [...]nça dela
 [...]ngelical. E
 [...]onestir uenc
 [...]nent per la
 [...]sua germa[...]
 [...]j ho letres

{Littera missa sanctae Clarae per sororem Agnetem multum propter separationem ab ipsa desolatam.}

[...]mare e
 [...]u Christ mo
 [...] Madona
 [...]sent Ag[...]
 [...] Jesu Christ
 [...]es molt
 [...]ab tota son
 [...]l]ament
 [...] que pus

[...]n lo cab [...] | grans benenances lauos soptosament es mes e soffocat en les aduersitats. Perque sapiats mare que molt gran tribulacio e jmmensa tristicia es are ala mja carn e al meu espirit e sobre tota manera so agreujada e turmentada entant que quax no ho pusch ben dir per ço com so seperada corporalment de vos e deles altres sos ab les quals en aquest segle creya morir e uiure. Aquesta tribulacio ha aut começament mas jgnora la fi e no sab defallir mas tots jorns pren en crexjment aquesta tribulacio es en mj no ha molt nada mas no ueg que uage ala fi tots jorns la tenc de prop mj e no desiga per res ques luny de mi. Yo creya que vna mort e vna ujda fos enla terra aaquelles ales quals vna conuersacio e ujda es en los cels E vna sepultura tancas aquelles ales quals es vna agual natura. Mas segons que yo ueg anganada son angustiada so desemparada son tribulada son de totes parts.

O sos mjes prech uos que ab mj ensemps portets aquesta dolor que soffer E ab mj uos plan[...] (*fine mutilus*)